

Open Magazine

Jaargang 04 / 2024

NELE JACOBS

*'MAAK TIJD VOOR
DE DINGEN DIE JE
GELUKKIG MAKEN'*

MIJNBOUWSCHADE
*DE LESSEN VAN
GRONINGEN*

RAOUL BEUNEN OVER
HET STIKSTOFDOSSIER
*'WEER OP ZOEK
NAAR JURIDISCHE
GEITENPAADJES
GAAT 'M NIET
WORDEN'*

A portrait of a middle-aged man with short, wavy brown hair and blue eyes, smiling at the camera. He is wearing a dark blue textured suit jacket over a white shirt and a yellow and blue checkered tie. A small red pin is visible on his left lapel. He has his arms crossed. The background is a plain, light grey wall.

**‘Ik nodig u uit voor een
intellectuele ontdekkingsstocht’**

Beste lezer,

Met oprechte trots heet ik u welkom bij de vierde editie van Open Magazine, waarin ik u andermaal uitnodig voor een intellectuele ontdekkingsstocht door de wereld van het onderzoek aan de Open Universiteit. Deze uitgave belooft een rijke schat aan boeiende interviews, prikkelende reportages en verhelderende inzichten die ons uitdagen om de wereld om ons heen op een nieuwe manier te bekijken.

In ons initiële gesprek duiken we diep in de kwestie van mijnbouwschade in Zuid-Limburg, waarbij we in gesprek gaan met hoogleraar Overheidsaansprakelijkheid Michiel Tjepkema en Casper Gelderblom, wethouder van de gemeente Heerlen. Dit onderwerp biedt niet alleen inzicht in de uitdagingen waarmee de regio wordt geconfronteerd, maar ook in de efficiënte oplossingen die mogelijk zijn door samenwerking.

Verder verkennen we het terrein van positieve psychologie onder leiding van hoogleraar Levensloopspsychologie Nele Jacobs. Haar onderzoek naar veerkracht en optimisme in moeilijke tijden dient als een herinnering aan de menselijke capaciteit om zelfs in de meest uitdagende situaties innerlijke kracht en geluk te vinden.

Het interview over veertig jaar onderwijswetenschappen met emeritus hoogleraar Paul Kirschner voert ons langs de rijke geschiedenis en toekomst van ons onderwijs. Zijn inzichten werpen een helder licht op de voortdurende evolutie van het onderwijslandschap en de cruciale rol die wetenschappelijk onderzoek daarin speelt.

Het stikstofdossier wordt onder de loep genomen in het gesprek met Raoul Beunen, waarbij we geconfronteerd worden met de complexiteit van milieu- en beleidskwesties. Dit herinnert ons eraan dat het behoud van onze planeet een gedeelde verantwoordelijkheid is, die vraagt om zorgvuldige afwegingen en samenwerking.

En dat is nog maar het topje van de ijsberg! Elk artikel, elke reportage en elk interview draagt bij aan het grotere geheel: het besef dat kennis en begrip de sleutel zijn tot een betere toekomst. Laten we samen blijven leren, ontdekken en groeien, zodat we gezamenlijk kunnen bouwen aan een wereld die steeds een beetje mooier wordt.

Ik wens u veel leesplezier en sta open voor uw feedback.

Met vriendelijke groeten,

Theo J. Bastiaens
Rector magnificus Open Universiteit

openmagazine@ou.nl

In deze uitgave

- 6 Wethouder Casper Gelderblom en hoogleraar Michiel Tjepkema: hulp voor Limburgers bij gevolgen mijnbouwschade
- 14 Gemma Blok: 'De stem van drugsgebruikers wordt weinig gehoord'
- 18 Paul Kirschner blikt terug op veertig jaar onderwijswetenschappen aan de Open Universiteit
- 36 Hoogleraar Levensloopspsychologie Nele Jacobs: 'Of je gelukkig bent, heb je deels zelf in de hand'
- 66 Interdisciplinair onderzoeksteam ontwikkelt methode in strijd tegen kansenongelijkheid

- _24 Wetenschappers van de Open Universiteit werken samen met externe partijen aan oplossingen voor de energietransitie
- _32 Onderzoek naar de manier waarop mensen en wilde dieren samenleven
- _42 De complexe strijd tegen mensenhandel en uitbuiting van sekswerkers
- _47 Vijf vragen over steden bouwen op het water
- _52 Het stikstofprobleem los je niet op met juridische goetenaadjes
- _58 Eredoctoer Alex Edmans: 'Baseer oordeel over maatschappelijk verantwoord ondernemen op gedegen onderzoek'

De Leerstoel

- _13 Sonja Kruisinga
- _46 Natasha Alechina
- _62 Jules Ellis
- _70 Gerrit-Jan Zwenne

Promotieonderzoek

- _35 Vitaal brein op je oude dag
- _51 Business-IT alignment is echt mensenwerk
- _61 Leiderschap en milieu
- _72 Hoe stagiaires beoordeeld worden

En verder

- _63 Open Universiteit in beeld
- _73 Promoties en oraties

Colofon

Open Magazine is een jaarlijkse uitgave van de Open Universiteit.

Redactie Ingrid Beckers, Petra Davids

Eindredactie Petra Davids, Dominique Knols

Bladmanagement Dominique Knols

Beeldconcept & vormgeving Janine Cranshof, Vivian Rempelberg

Beeldcoördinatie Joni Stijnen

Teksten Elianne Dummer, Susanne Geuze, Emile Hollman, Meyke Houben, Erik Ouwerkerk, Pascal Panis, Paul van der Steen, Aniek Wesselink

Foto's/illustraties Caroline Cracco, Sanne Linssen, Bas Oberndorff, Vivian Rempelberg, Laurent Stevens, Peter Strelitski, Sandra van Watermeulen

Correctie Frans Stoks

Redactiesecretariaat openmagazine@ou.nl

Drukwerk en distributie De Bondt Grafimedia

Jaargang 04 | ISSN 2772-396 | 2024

Dit magazine is gedrukt op en verpakt in duurzaam en milieuvriendelijk papier.

©copyright Open Universiteit

MIJNSCHADE IN LIMBURG: ‘Laat dit geen nieuw Groningen worden’

Groningen creëerde voor Zuid-Limburg een momentum. Vanaf medio 2024 heeft Heerlen een regionaal loket waar Limburgers mijnschade kunnen melden en geholpen worden met de afhandeling daarvan: Instituut voor Milieu, Mens en Mijnbouwschade Limburg. Wethouder Casper Gelderblom en hoogleraar Michiel Tjepkema van de Open Universiteit maken deel uit van een brede coalitie die dit voor elkaar kreeg. Tjepkema: ‘Onze universiteit hoopt een voedingsbodem van kennis te kunnen zijn voor een goede uitvoering van de schaderegeling.’

Tekst: Emile Hollman
Fotografie: Laurent Stevens
Locatie: Mijnmuseum en Gemeentehuis Heerlen

Casper Gelderblom

‘Het is stuitend dat we in 2024 nog steeds dit gesprek moeten voeren, vijftig jaar na het sluiten van de steenkolenmijnen’

Op de kamer van wethouder Casper Gelderblom (Wonen, Milieu, Circulariteit, Dienstverlening en Vastgoed) in het Heerlense raadhuis staat een ingepakt paneel. Het is net afgeleverd. Een ‘circulair meubelmaker’ freesde er, in opdracht van de wethouder, de handtekeningen in die onder een convenant over mijnbouwschade werden gezet. Het tableau komt straks te hangen in het plaatselijke Mijnmuseum. Daarmee onderstreept Gelderblom niet alleen het grote belang van de overeenkomst, het is volgens hem ook een manier om aan de Rijksoverheid te laten zien dat de vinger aan de pols wordt gehouden.

Michiel Tjepkema, hoogleraar Overheidsaansprakelijkheid en Mijnbouw aan de Open Universiteit, luistert geamuseerd naar het verhaal over deze actie. Hij benadrukt dat hij geen politicus is, maar dat er hoe dan ook veel op het spel staat. Circa 10.000 huishoudens in de voormalige mijnbouwgebieden zouden te maken hebben met lichte of zware schade aan huizen of panden, vaak veroorzaakt door verzakkingen. Het gaat grofweg om de regio's Heerlen en Sittard. Na de mijnsluitingen (tussen 1969 en 1974) werden de plafonds in de mijnen opgeblazen en volgestort met puin dat zich langzaam ging zetten. Dit had grote gevolgen voor de huizen erboven. Gangen die openbleven, vulden zich met mijnwater. Ook dat had effect op de bebouwing. Hoewel er een stichting Calamiteitenfonds Mijnschade kwam, werd slechts een honderdtal mensen met ernstige schade geholpen. De bewijsvoering lag bovendien bij de eigenaren. Limburg sprak er schande van, maar werd niet gehoord in Den Haag.

En toen kwam Groningen

En toen kwam Groningen. De gebeurtenissen daar – aardbevingen veroorzaakt door gaswinning, met veel schade aan woningen tot gevolg – veranderden ook voor Limburg de zaak. Toen er een staatssecretaris Mijnbouwschade werd benoemd, Hans Vijlbrief, zag men in Limburg zijn kans schoon. Razendsnel werd een coalitie opgetuigd die een eind moest maken aan de al jaren voortstlepande problematiek rond de vergoeding van mijnschade. Deze coalitie bestaat uit tien mijn gemeenten, de provincie Limburg, de stichting Calamiteitenfonds Mijnschade en de Open Universiteit.

De Limburgse coalitie kwam met een voorstel dat najaar 2023 met de handtekening van de staatssecretaris werd bezegeld in een bestuursakkoord. Daarin staat onder andere dat er een instituut komt dat de schade zal afhandelen. Gedupeerden kunnen zich melden bij dit Instituut voor Milieu, Mens en Mijnbouw Limburg, kort gezegd loket I3ML. Daar krijgen ze een begeleider toegewezen die hen door de procedure helpt. De landelijke Commissie Mijnbouwschade, die hiervoor een Limburg Kamer krijgt, beoordeelt uiteindelijk die schade en adviseert de minister over hoe hoog een eventuele vergoeding moet zijn.

Als die maximaal 5.000 euro is, wordt het bedrag financieel vergoed en uitbetaald. Bij grotere schade, tot 20.000 euro, wordt een aannemer vanuit I3ML aangesteld of kiest de bewoner een aannemer. Bedraagt de schade meer dan 20.000 euro, dan wordt deze altijd door een aannemer van I3ML hersteld. ‘Als het aannemelijk is dat de mijnindustrie de veroorzaker is van schade, dan worden claims al toegewezen’, zegt hoogleraar Tjepkema. ‘Dat betekent minder bewijslast voor de bewoner en in de regel zal er ook minder onderzoek nodig zijn.’ De overeenkomst geldt vanaf juni 2024.

Doorwrocht proces

I3ML zal ook mensen helpen die eerder bij het Calamiteitenfonds buiten de boot vielen omdat hun schade te licht zou zijn. Gelderblom: ‘Dat alleen ernstige gevallen in behandeling genomen konden worden, is natuurlijk de ironie – en ook de tragedie in sommige gevallen. Als je lang genoeg wacht, wordt iets vanzelf een calamiteit. Als je dit goed wilt doen, moet je het heel serieus aanpakken. Niet dat ze dat niet hebben gedaan, maar I3ML is het gevolg van een doorwrocht proces; een eigenstandige organisatie die ook volume aankan. Met een fysieke loketfunctie en volledig digitaal ingericht.’

Ze maakten een plan met alle coalitiepartners. Gelderblom: ‘We hebben goed gekeken naar de expertise die is opgedaan. Die kennis van alle partijen moet nu verdiept worden. Het ondergrondse landschap is goed in kaart gebracht. Nu is het van belang om te bepalen welke vormen van schade we precies kunnen toeschrijven aan de mijnbouw. Hoe ziet die schade eruit? Hoe ontwikkelt die zich? Dan pas kun je ook een nauwkeurige verwachting uitspreken over de totale omvang.’

Prof. mr. **Michiel Tjepkema** is hoogleraar Overheidsaansprakelijkheid en mijnbouwschade aan de Open Universiteit. Hij studeerde rechtsgeleerdheid en Nederlandse taal en cultuur aan de Universiteit Leiden. Hij promoveerde cum laude in 2010 aan diezelfde universiteit en was tot 2023 hoofd van het wetenschappelijk bureau van de directie Bestuursrechtspraak van de Raad van State. Sinds 2024 is hij ook hoogleraar Bestuursrecht aan de Radboud Universiteit. Tjepkema is eveneens rechter-plaatsvervanger bij de rechtbank Den Haag.

Politieke dynamiek

Namens de Open Universiteit trekt Tjepkema op met Ronald Janse, decaan van de faculteit Rechtswetenschappen. Het is voor de universiteit van belang om vanuit het vakgebied van Tjepkema een wetenschappelijke bijdrage aan dit project te leveren, dat zich in de directe omgeving van de Open Universiteit afspeelt. En om de publiciteit op te zoeken. Zo schreven Tjepkema en Gelderblom in maart 2023 een opiniestuk voor *NRC* met de veelzeggende titel: 'Pas op, laat Limburg niet het nieuwe Groningen worden.' De wethouder en de wetenschapper hebben elkaar in een jaar tijd goed leren kennen en zijn op elkaar ingespeeld. Gelderblom: 'Wij zouden ons kunnen terugtrekken in de ivoren torens van politiek en wetenschap, maar het was belangrijk om de handen ineen te slaan. Het heeft lang genoeg geduurd, dit is een grote kans om eindelijk tot verandering te komen.'

Hoogleraar Tjepkema houdt zich vanuit zijn rol uiteraard verre van politiek. 'Je moet een beetje uitkijken dat je niet te veel in die politieke dynamiek gezogen wordt als wetenschapper. Want je bent wel onderdeel van een onafhankelijk wetenschappelijk instituut. Het is natuurlijk heel goed dat er wetenschappelijke input is op deze regeling. Mijn achtergrond is aansprakelijkheidsrecht. Daarin gaat het ook over nadeelcompensaties en schadevergoeding voor onrechtmatig overheidsoptreden, en over de reikwijdte van regelingen en het opstellen en toepassen daarvan. In dit geval onderzoek ik wat we in Limburg kunnen leren van de regelingen in Groningen.'

Daar gaat ook zijn oratie over bij de Open Universiteit op 20 september 2024, waar deskundigen van statuur uit het hele land met elkaar debatteren over mijnschade. 'Het is fijn dat ik de kans krijg om de Open Universiteit de spil te laten zijn van dit kenniscentrum. Soms is er sprake van een mismatch tussen aanwezige knowhow en de toepassing daarvan door bestuursorganen. Ik hoop dat we vanuit de

Open Universiteit een voedingsbodem van kennis kunnen zijn voor een goede uitvoering van de regeling.'

Beroofd van woongenot

Was het eerder te voorzien dat de mijngangen schade zouden veroorzaken? Tjepkema: 'Dat is lastig in te schatten. Ik denk niet dat de mijnbedrijven verzakkingen hadden voorzien. Maar het probleem van stijgend mijnwater was natuurlijk wel bekend.'

'Vandaar dat men pompen installeerde om de boel onder controle te houden', vult Gelderblom aan. Tjepkema:

'Daarmee zijn ze in 1994 gestopt, want het was te kostbaar en milieuonvriendelijk. Maar als je ermee stopt, neem je schade op de koop toe. Je zou verwachten dat er direct

een regeling kwam om die af te handelen, maar die is er dus niet gekomen. Er kwam wel het eerdergenoemde Calamiteitenfonds, maar dat was alleen voor de ernstigste schade. Een integrale regeling had er al veel eerder kunnen zijn.'

Zo erg als in Groningen is de mijnschade in Limburg over het algemeen niet. De omvang en complexiteit van de problematiek is daar veel groter, met bijna 400.000 schademeldingen. Het gaat in het noorden bovendien om aantoonbare waardedaling van onroerend goed en om veel immateriële schade. Mensen die door toedoen van de overheid beroofd worden van hun recht op woongenot. Gelderblom: 'Ik denk ook dat de intensiteit

Michiel Tjepkema

*'Er moeten
goede
ambtenaren
komen
die de
aanvragen
adequaat
afhandelen'*

Michiel Tjepkema

*‘Als je stopt met het oppompen van
mijnwater, dan neem je schade op de
koop toe. Daar moet je een regeling
voor treffen’*

van de beleving anders is. In Groningen werd vrij bewust die gaskraan opengehouden, hoewel er van alles gebeurde. Hier is het lang geleden, de laatste mijn sloot in 1974.’

De uitvoering van het convenant ligt bij het ministerie van Economische Zaken en Klimaat. Gelderblom: ‘We hebben een bestuursakkoord gesloten waarin een duidelijke taakverdeling is opgenomen. Op het ministerie gaan ze aan de slag met het optuigen van het instituut. In juni 2024 moeten de eerste mensen zich kunnen melden. We houden de druk erop. In Limburg zitten we ook nog in een fase waarin het helemaal goed kan komen...’

Al zijn er natuurlijk ook hier beren op de weg. Tjepkema wil vooral de personele kant van de zaak niet onderschatten. ‘Goede ambtenaren zijn belangrijk om de aanvragen adequaat af te handelen. We willen ook echt goed inzicht krijgen in de behoeften van gedupeerden. Voor mij als jurist is dat juridische proces interessant, maar voor de gemiddelde Limburger niet. Daarom werken we met zaakbegeleiders die kunnen luisteren en de behoefte aanvoelen van gedupeerden.’ Gelderblom: ‘Van meet af aan hebben we gezegd dat het instituut regionaal verankerd moet zijn. In Heerlen dus, maar nog belangrijker is dat er gevoel is voor de lokale context. Liefst met mensen die hier ook zelf geworteld zijn.’

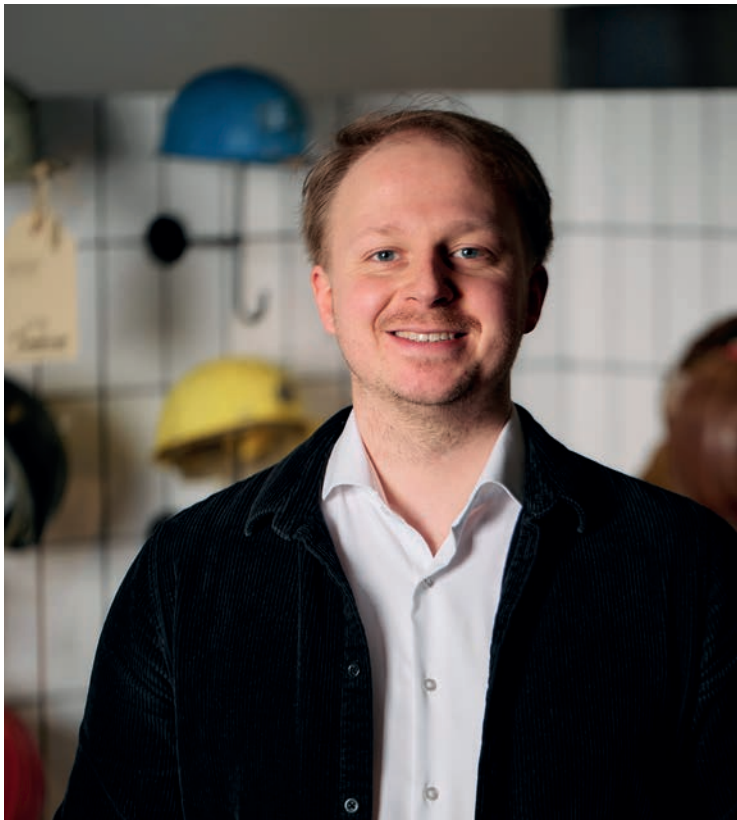
39 miljoen euro

De financiering is al in de regeling meegenomen. Gelderblom: ‘In principe is het een opneindregeling, dus we kijken gewoon wat de kosten zijn. We hebben niet van tevoren gezegd: we gaan tot 10 miljoen, wie het eerst komt, wie het eerst maalt. De staatssecretaris kwam zelf met 39 miljoen euro als openingszet. Dat zegt iets over de verwachte schaal.’

‘We hebben het over een lange termijn’, vult Tjepkema aan. ‘Het kan zomaar dat er over tien jaar alsnog ernstige verzakkingen of calamiteiten optreden. Dan moet er geld bij.’

Gelderblom huldigt het standpunt dat de vervuiler betaalt. Dat zou betekenen dat de overheid de rekening moet leggen bij voormalige concessiehouders als DSM, Umicore en Oranje-Nassau. Tjepkema: ‘Maar dat was juist een van de vertragende factoren voor afhandeling van mijnschade. De overheid dacht dat ze wel over de brug zouden komen. Dat is naïef of in ieder geval heel moeilijk gebleken.’

Gelderblom: ‘DSM geeft vooralsnog niet thuis, maar het belangrijkste is dat de regeling ondubbelzinnig stelt: waar mogelijk wordt de rekening neergelegd bij de verantwoordelijke.’

Casper Gelderblom MRes is wethouder Wonen, Milieu en Circulariteit, Dienstverlening en Vastgoed in de gemeente Heerlen. Hij studeerde in Den Haag en Jeruzalem Governance, Economics en Development. Daarna studeerde hij Europese geschiedenis in Oxford en politieke filosofie in Cambridge. Gelderblom werkte als onderzoeker aan het Europees Universitair Instituut in Florence toen hij door de alliantie Partij van de Arbeid, Partij voor de Dieren en GroenLinks benaderd werd om hen te vertegenwoordigen in het college van burgemeester en wethouders.

Coulance en empathie

Een van de belangrijke, in Groningen geleerde lessen is hoe je een regeling in de markt moet zetten. Tjepkema: 'Wat in Groningen volgens mij fout is gegaan, is allereerst dat de NAM, de grote concessiehouder, ook de schade afwikkelde. Dat had het perverse effect van de slager die zijn eigen vlees keurt. Veel coulance of empathie hoef je van zo'n bedrijf niet te verwachten. Dus die stap is hier meteen gezet: de overheid zit ertussen. En dan die opeenstapeling van regelingen inclusief de eindeloze uitbreiding daarvan. Ik zou werkelijk niet binnen een uur aan een leek kunnen uitleggen hoe die regelingen in Groningen in elkaar zitten. Ook de ontwikkeling in het dossier is lastig. Eerst ging het om schade zonder omkering van bewijslast, later weer wel. Het is heel belangrijk van meet af aan kraakhelder te hebben wat de regeling inhoudt. En de uitvoering echt beheersbaar te houden, dus niet meteen alle sluizen opengooien en geld uitdelen. Daarom is het verstandig te gaan werken op postcode, maar calamiteiten wel meteen in behandeling te nemen.'

Malafide aannemer

Anders dan in Groningen zal de regeling niet direct gericht zijn op vergoeding van immateriële schade. Ook de waardedaling van onroerend goed komt voorlopig niet aan de orde. 'Dat zijn twee gevoelige punten', zegt Tjepkema. 'In Limburg is de keuze gemaakt om in eerste instantie de materiële schade te vergoeden. Mensen zijn ongeduldig, zeker als ze lang hebben moeten wachten op erkenning van schade. Hoe gaan Gelderblom en Tjepkema ervoor zorgen dat gedupeerden niet eindeloos hoeven te wachten? Tjepkema: 'Het is ingewikkeld en het vraagt tijd om de procedure goed in te schatten. We moeten ervaring opdoen. Omdat voor de aannemersvariant is gekozen, kunnen mensen hopelijk snel daadwerkelijk geholpen worden.'

Gelderblom: 'Ik was laatst bij bewoners van een huis met schade. Of het nou door de mijnen komt of niet, ze zitten al veertien jaar in deze situatie en zijn mentaal gesloopt. Dan wil je toch niet dat de boodschap is: gefeliciteerd, hier is 30.000 euro en zoek het lekker uit. Nee, daar begint het pas. We kijken hoe die schade verholpen kan worden en door wie. Je moet er daarbij niet aan denken dat ze ook nog met een malafide aannemer in zee gaan. Daar is I3ML dus voor.'

Wie zijn onze nieuwe – bijzonder – hoogleraren? Welke prangende wetenschapsvraag willen zij beantwoorden? Sonja Kruisinga over haar leerstoel **Overeenkomstenrecht** aan de faculteit Rechtswetenschappen.

Een andere kijk op overeenkomsten

Tekst: Meyke Houben
Fotografie: Laurent Stevens

Waar gaat jouw leerstoel over?

‘Over het overeenkomstenrecht, dat onder meer bepaalt wanneer een overeenkomst tot stand komt en welke voorwaarden er deel van uitmaken. Maar ook wat je kunt doen als de wederpartij zijn of haar verplichtingen die bij het contract horen niet correct of niet op tijd nakomt. In mijn onderzoek richt ik mij vooral op commerciële contracten, dus overeenkomsten die worden gesloten door ondernemingen. Ik belicht deze contracten zowel vanuit nationaal als internationaal perspectief.’

Wat maakt dit wetenschapsgebied zo boeiend?

‘Partijen hebben bij een overeenkomst in het algemeen veel vrijheid om zelf de inhoud te bepalen. Ik kom in mijn onderzoek dus allerlei soorten overeenkomsten tegen met verschillende voorwaarden. Dat maakt het interessant. Ook digitalisering speelt een grote rol. Het is bijvoorbeeld belangrijk om goed te kijken op welke manier algemene voorwaarden deel uitmaken van een overeenkomst. Is het vermelden van deze voorwaarden op een website voldoende? Daarnaast worden steeds meer overeenkomsten gesloten met een buitenlandse partij. Dat levert nieuwe vragen op.’

Zoals? Kun je voorbeelden geven?

‘Welk recht is van toepassing bij een internationale overeenkomst? Welke rechter is bevoegd om een eventueel geschil te beslechten?’

En waar wordt een vonnis ten uitvoer gelegd? Een kleine ondernemer die zakendoet over de grens, realiseert zich vaak niet dat de buitenlandse handelspartner gewend is aan een ander rechtssysteem. Vanuit juridisch perspectief moet je bij een internationale overeenkomst meer (en andere) onderwerpen regelen dan bij een overeenkomst tussen twee Nederlandse partijen.’

Welke onderzoeksvraag wil jij beantwoorden?

‘Hoe het internationaal overeenkomstenrecht kan bijdragen aan duurzaamheid. Onlangs is in Europa een politiek akkoord bereikt over nieuwe regelgeving: in de handelsketen moet meer aandacht komen voor de eisen rondom duurzaamheid. De voorgestelde richtlijn van de Europese Commissie is de Corporate Sustainability Due Diligence Directive. Implementatie hiervan heeft ook gevolgen voor Nederland en kan, afhankelijk van hoe de definitieve tekst zal luiden, leiden tot een verandering in het overeenkomstenrecht.’

Hoe draagt jouw leerstoel bij aan vraagstukken die nu spelen in onze maatschappij?

‘Mijn onderzoek draagt bij aan meerdere maatschappelijke vraagstukken. Denk aan internationalisering, digitalisering en duurzaamheid.’

Tekst: Aniek Wesselink
Fotografie: Peter Strelitski

GEESTVERRUIMENDE MIDDELEN EEN TRIP DOOR DE TIJD

Voor nieuw onderzoek nodigt hoogleraar Geschiedenis van mentale gezondheid en cultuur Gemma Blok drugsgebruikers van toen en nu uit om hun ervaringen te delen. 'Bij het maken van drugsbeleid worden gebruikers eigenlijk nooit gehoord. Als we drugsgebruik beter begrijpen, kunnen we betere aanbevelingen doen voor dat beleid.'

Zagen gebruikers in de housescene van de jaren tachtig en negentig MDMA als smeermiddel voor sociale bevrijding? Voelen cocaïnesnuivers de druk van de individualisering? Zijn bezoekers van psychedelische *retreats* die overal opduiken vooral bezig met persoonlijke ontwikkeling of zoeken ze, net als in de jaren zestig, religieuze ervaringen? Razend interessante vragen, vindt Gemma Blok. De hoogleraar werkt momenteel aan nieuw onderzoek naar drugsgebruik in Nederland vanaf de jaren zestig: het Drugs Monologen project. Voor dit onderzoeksproject ontvangt ze een subsidie van NWO en werkt ze samen met het Poppi Drugsmuseum in Amsterdam. 'We vragen mensen naar hun (vroegere) ervaringen met drugs. Hopelijk geven deze gebruikersverhalen uit de afgelopen zestig jaar inzicht in waarom mensen drugs gebruiken en welke betekenis ze daaraan geven.'

Nieuwe onderzoeksmethode

Om die gebruikersverhalen op te halen, gebruikt Blok een relatief nieuwe onderzoeksmethode. (Voormalige) gebruikers kunnen hun drugservaringen al dan niet anoniem delen in een speciale app. Ook organiseert het projectteam 'storytelling workshops' en gaan ze met een babbelbox langs openbare plekken als parken, bibliotheken en musea. Een deel van de verhalen wordt gepubliceerd op de projectwebsite en in het Poppi Drugsmuseum. In 2025 sluiten ze het project af met een publiekssymposium waar ze resultaten zullen delen en aanbevelingen doen voor beleid. 'Met mijn onderzoek wil ik drugsgebruik niet demoniseren of romantiseren, maar beter begrijpen. Wat zijn de functies én fluctuaties van drugsgebruik? Hoe relateren we de opkomst van gebruikersculturen aan veranderingen in de samenleving? En hoe kan drugsbeleid daarop worden aangepast?'

Antipsychiatrie

We gaan eerst terug in de tijd. Blok studeerde in de jaren negentig tijdens de 'tweede psychedelische revolutie'. Nadat ze afstudeerde op de geschiedenis van de psychiatrie, werkte ze bij het Trimbos-instituut. De kritische hervormingsbeweging van de antipsychiatrie, actief in de jaren zeventig, trok haar interesse. Deze beweging stelde de grenzen tussen gek en normaal ter discussie, bekritiseerde elektroshocks en pillen, en betoogde dat de maatschappij mensen ziek maakte. Het medisch model in de psychiatrie lag onder vuur, vergelijkbaar met hedendaagse kritiek. Blok ziet hierin veel parallellen met drugsgebruik. 'De antipsychiatrie stelde dat de patiënt als ervaringsdeskundige meer een stem moest krijgen', stelt ze. 'Ook de stem van drugsgebruikers wordt weinig gehoord.' Bovendien

bestaan er – net als bij psychiatrische patiënten – vooral negatieve stereotypen over drugsgebruikers; van asociale verslaafden tot losgeslagen festivalgangers. Ook hierin schuilt een doel van Bloks onderzoek: ze wil stigma's en taboes doorbreken. 'Juist ook door gebruikersverhalen te onderzoeken van mensen met werk en een gezin. Of mensen die drugs gebruiken voor spiritualiteit, zelfmedicatie of creativiteit.'

'Met mijn onderzoek wil ik drugsgebruik niet demoniseren of romantiseren, maar beter begrijpen'

Over beeldvorming gesproken: in eerder onderzoek bestudeerde Blok de ervaringen van heroïnegebruikers. Als een van de hoofdonderzoekers van het Europese onderzoeksproject 'Governing the narcotic city' interviewde ze heroïnegebruikers in Europese steden, waaronder Amsterdam en Rotterdam. Zien zij zichzelf als nihilistische suïcidale figuren die willen ontsnappen aan hun ellende? De gebruikersverhalen lijken deze stereotypering te weerleggen. 'Veel mensen zagen het begin van hun heroïnegebruik juist als iets positiefs en bevrijdends. Ineens waren ze verlost van rotgevoelens en konden ze zichzelf zijn. Hun creativiteit ging stromen en ze durfden naar buiten te treden. Maar ja: vaak liep het wel minder positief af.'

Jongerenemancipatie

Uit Bloks onderzoek blijkt dat de opkomst van gebruikersculturen sterk samenhangt met veranderingen in de samenleving. Zo werd wiet in de jaren vijftig en zestig vooral gebruikt door jongeren die zich afzetten tegen de gevestigde orde. 'Dat waren volgens hen ouwe lullen die TROS-programma's keken en *De Telegraaf* lazen. Die dronken jenevertjes, terwijl jongeren alcohol vervingen door blowtjes of LSD', aldus de hoogleraar. Ze feestten in jazzclubs, poptempels en jongerencentra, en experimenteerden met opiaten en speed. 'Het beroven van apothekers was een fenomeen, maar ook medicijnkastjes van ouders moesten eraan geloven.' Nederland kende toen nog geen gedoogbeleid. Gepakt worden met een stickie kon je zo enkele nachten cel of een verplicht traject bij de verslavingszorg opleveren.

Tegelijkertijd gingen verslavingsdeskundigen de bedreiging van cannabis voor gebruiker en samenleving relativeren. 'Zij betoogden dat wietgebruikers vaak creatieve mensen waren die zinnige vragen over het leven stelden.' Zo vond men op den duur de straf erger dan de kwaal.

'Het beroven van apothekers was een fenomeen, maar ook medicijnkastjes van ouders moesten eraan geloven'

Linke soep

En toen kwam heroïne in 1972 op de Nederlandse markt. Daarvoor hadden de 'Summer of Love' en de hippietrail al een psychedelische revolutie aangewakkerd, maar heroïne werd gezien als linke soep. 'Men dacht: Als we gedogen dat jongeren een blowtje in de jongerencentra kopen, dan vermijden ze tenminste straatdealers die heroïne verkopen. Dat was de basis van het coffeeshopbeleid. Bovendien kon de narcoticabrigade het aantal blowende jongeren niet meer aan, zaten de huizen van bewaring overvol en seponen rechtters zaken rond hasj- en wietbezit steeds vaker.' In de jaren tachtig werd de situatie rondom heroïne grimmig. Op veel openbare plekken werd druk verhandeld en gebruikt. Relatief veel gebruikers van heroïne hadden een migratieachtergrond, bijvoorbeeld uit de voormalige koloniën Suriname en Indonesië. De discriminatie die zij in Nederland ondervonden, werd een voedingsbodem voor drugs- en alcoholgebruik. Ook het sluiten van de Limburgse mijnen en de hoge werkloosheid leidden tot 'ellendegebruik'. En spuiten werd veel gevaarlijker tijdens de aidsepidemie, aldus Blok.

Welke stappen werden vanuit beleid genomen? 'In eerste instantie probeerde men de dealers streng aan te pakken, maar de handel was zo lucratief dat opgepakte bendes razendsnel vervangen werden. Daarna begon men met beleid dat niet meer uitsluitend op afkicken gericht was, maar op schadebeperking van chronisch gebruik. Daarbij verstrekten de verslavingszorg methadon, gesteund door de Nederlandse overheid. Wij waren daar heel vooruitstrevend mee. Maar heroïne op recept ging de overheid te ver. Totdat de Zwitsers ermee begonnen. Toen kon het hier ineens ook.'

Drugsbestrijding

Wat kan de geschiedenis ons leren, ook over effectief beleid? Drugs kunnen zelf schadelijk zijn, maar drugsbestrijding ook. Juist die kant van het verhaal wordt duidelijk door onderzoek naar gebruikerservaringen. 'Bij het maken van drugsbeleid worden gebruikers eigenlijk nooit gehoord. Als we drugsgebruik beter begrijpen, kunnen we betere aanbevelingen doen voor dat beleid. Juist gebruikers ondervinden

Wat zijn drugs?

Blok: 'Drugs definieer ik als illegaal gemaakte psychoactieve stoffen. De grens tussen illegale en legale stoffen is door de geschiedenis heen fluïde. Eigenlijk waren alle illegale stoffen ooit legaal. Vaak begonnen ze hun 'carrière' als medicijn in de geneeskunde of psychiatrie, zoals cocaïne en LSD.'

daarvan de gevolgen.’ Zo waren verslaafde gebruikers van heroïne in de jaren zeventig en tachtig door strenge wetgeving overgeleverd aan een grillige illegale markt. De criminaliteit waar je als gebruiker in kunt belanden, zoals prostitutie en het straatleven op zichzelf, hebben schadelijke gevolgen. Daarbij wordt de kwaliteit van middelen niet bewaakt. Tot slot is er de stigmatisering die met een verbod gepaard gaat. Als je drugs gebruikt, kijkt men daar anders tegenaan dan wanneer je alcohol drinkt. Ineens ben je een ‘junk’, terwijl epidemiologische onderzoeken uitwijzen dat alcohol en nicotine gevaarlijker zijn dan veel stoffen die we tegenwoordig als drug beschouwen. Ook de huidige generatie gebruikers heeft te maken met negatieve gevolgen van drugsbeleid. Terwijl het gebruik van cocaïne en psychedelica onder jongeren en professionals lijkt te normaliseren, spreken politici en opiniemakers over hedonistische festivalgangers en decadente ‘yoga-snuivers’. Het synthetische roesmiddel 3-MMC is sinds het verbod erop in 2021 vaak vervuild. En op een xtc-pil staat niet –zoals bij een fles drank – hoe sterk hij is. Met alle mogelijke nare gevolgen van dien.’

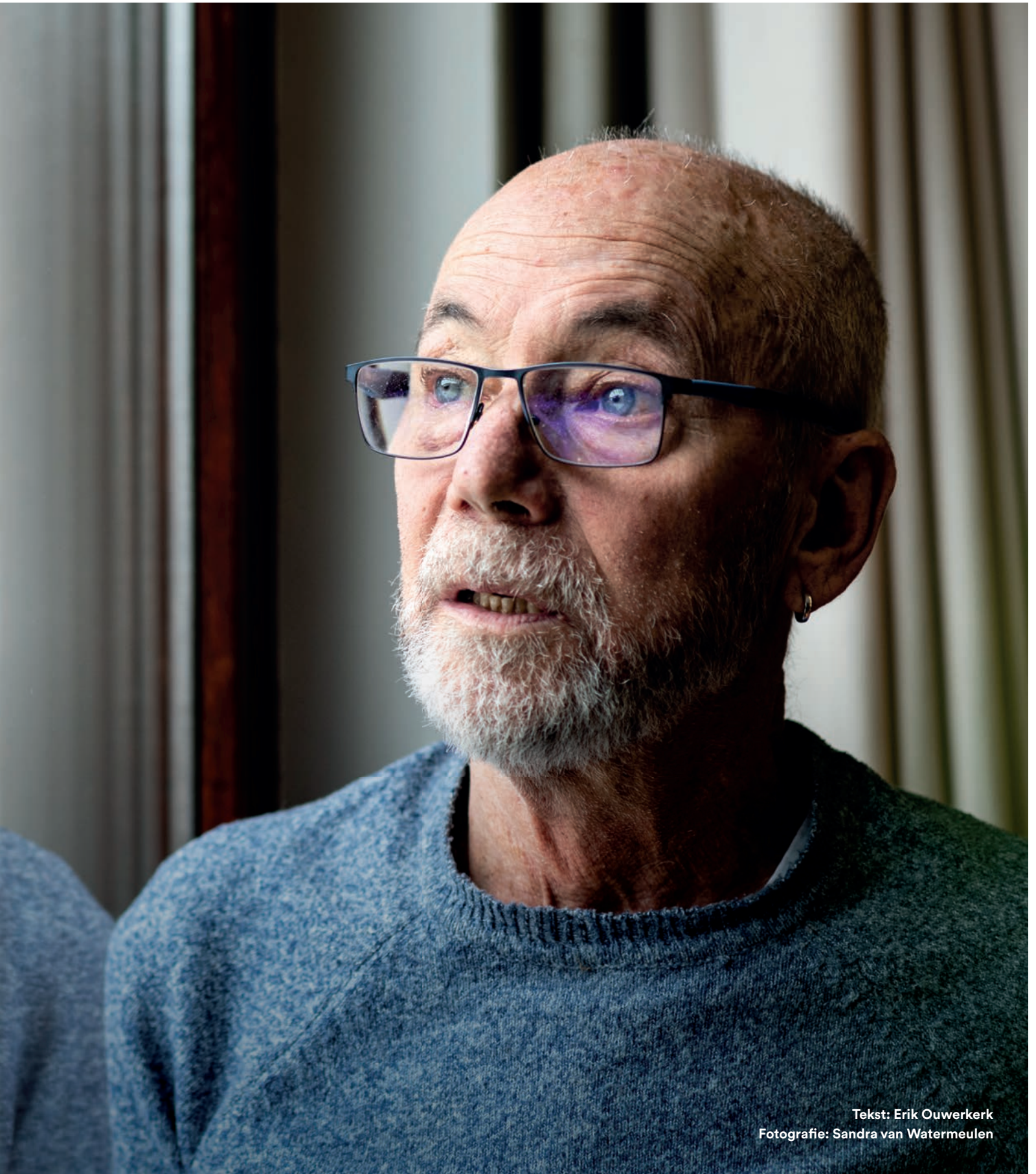
Prof. dr. **Gemma Blok** is sinds 2017 als hoogleraar Geschiedenis van mentale gezondheid en cultuur verbonden aan de faculteit Cultuurwetenschappen van de Open Universiteit. Ook is zij sinds 2023 hoogleraar Geschiedenis van de psychiatrie aan de Universiteit Utrecht. Blok promoveerde in 2004 aan de Universiteit van Amsterdam op de geschiedenis van de antipsychiatrie in Nederland. Tussen 2005 en 2017 werkte ze als postdoc onderzoeker en universitair docent aan de UvA en richtte haar onderzoek zich in toenemende mate op de geschiedenis van de Nederlandse verslavingszorg en drugsgebruikersculturen.

A close-up portrait of Paul Kirschner, an older man with glasses and a beard, looking slightly to the right. The background is blurred, showing what appears to be a bookshelf.

‘De ommekeer naar beter onderwijs komt van onderop’

Dit jaar viert de Open Universiteit haar veertigjarig bestaan. Een goede reden om Paul Kirschner, emeritus-hoogleraar Onderwijspsychologie, te vragen hoe hij terugkijkt op veertig jaar onderwijswetenschappen aan de Open Universiteit. Hij was vanaf de oprichting betrokken bij de universiteit en ging hier als eerste onderzoek doen. Wat waren zijn drijfveren tijdens zijn loopbaan? Wat is er uitgekomen van zijn ambities om het onderwijs te verbeteren?

Tekst: Erik Ouwerkerk
Fotografie: Sandra van Watermeulen

‘Als je kennis zorgvuldig opbouwt, verkrijg je een mentaal kompas, een referentiekader waarmee je je wereld vergroot en daarin telkens makkelijker navigeert’

Het is zeven uur 's ochtends. Paul Kirschner beantwoordt het interviewverzoek van Open Magazine, dat nog geen tien minuten daarvoor in zijn mailbox viel. Het tekent zijn betrokkenheid bij goed onderwijs, ondanks dat hij na vier decennia bij de Open Universiteit inmiddels met emeritaat is. Voor de vraag waar die betrokkenheid vandaan komt, kijkt de geboren Amerikaan een paar dagen later vanuit zijn woonkamer in Hoensbroek terug op zijn tijd in The Bronx, New York, waar hij opgroeide.

Idealen

In de Amerikaanse metropool blijkt Kirschner al snel een slimme jongen: hij slaat een klas over, wordt toegelaten tot de Bronx High School of Science – om een idee te geven: onder de alumni bevinden zich negen Nobelprijslaureaten – en gaat *Electrical Engineering* studeren aan de prestigieuze Syracuse University. Qua studie loopt alles op rolletjes maar voor de idealen van de tiener is er geen plek. ‘Ik protesteerde al jaren tegen de oorlog in Vietnam, maar het gros van mijn studiegenoten protesteerde voor het recht om meisjes op de kamer te ontvangen en maakte zich in het studentencorps druk om de keuze tussen een Jaguar en een Corvette.’

De idealist gaat op zoek naar een universiteit waar hij zich wel thuis voelt en stapt over naar de veel progressievere State University of New York at Stony Brook, waar hij psychologie gaat studeren. Een tweede bachelor Onderwijskunde en Pedagogiek maakt vervolgens de weg vrij naar het leraarschap. ‘Ik gaf wiskunde, biologie en algemene natuurwetenschappen op een middenschool. Mooi werk. Maar ik raakte ook gefrustreerd: in elke klas waren er altijd een paar kinderen die ik gewoonweg niet kon bereiken, op welke manier of hoe vaak ik het ook probeerde. En er was niemand die mij vertelde waar dat aan lag en wat ik eraan kon doen.’

Landen bij de Open Universiteit

Net 21 jaar oud, een studie en eerste baan achter de rug, voelt de New Yorker begin jaren zeventig dat hij weg moet uit zijn vertrouwde omgeving om de zaken op een rijtje te zetten. ‘Het werd Amsterdam, waar ik mijn vrouw leerde kennen en onderwijspsychologie ging studeren aan de Universiteit van Amsterdam. Uiteindelijk landde ik tien jaar na aankomst in Nederland in Heerlen om er mee te helpen bij de oprichting van de Open Universiteit.’ Dat was oktober 1983. Daarmee staat Kirschner mede aan de wieg van de Open Universiteit die op 26 september 1984 officieel wordt opgericht. De plek waar hij start met het ontwikkelen van leermateriaal.

Tomeloze inzet

Op de Open Universiteit ontvangt de onderwijspsycholoog lof voor het leermateriaal dat hij ontwikkelt voor de technische en natuurwetenschappelijke studies: ‘De inspectie zei jaar in, jaar uit: “Er is geen beter leermateriaal dan op de Open Universiteit.” Maar ik wilde méér weten over leerprocessen, leermaterialen en instructie. Stilstand is niets voor mij.’

Er was echter een praktisch obstakel: de jonge Open Universiteit richtte zich op (afstands)onderwijs. Ze had wel de wettelijke taak om bij te dragen aan de innovatie van het hoger onderwijs, maar die taak was

Prof. dr. **Paul Kirschner** wordt in 2008 benoemd tot hoogleraar Onderwijspsychologie aan de Open Universiteit. Sinds 1 juni 2019 is Kirschner met emeritaat. Als programmaleider bij het Welten-instituut, het onderzoekscentrum voor leren, doceren en technologie van de Open Universiteit, gaf hij leiding aan het FEEEL-programma: Fostering Effective, Efficient and Enjoyable Learning. Internationaal staat hij te boek als expert op het gebied van onderwijspsychologie. Hij had zitting in de Onderwijsraad en andere wetenschappelijke adviesorganen en heeft vele boeken en wetenschappelijke artikelen (meer dan 400) op zijn naam staan – en hij blijft schrijven.

in de jaren tachtig nog niet gekoppeld aan financiële afspraken met de overheid over onderwijswetenschappelijk onderzoek. Later, in de jaren negentig wel.

‘Maar waar een wil is, is een weg: de Open Universiteit toonde haar flexibiliteit door me de kans te geven om te promoveren’, aldus een dankbare emeritus hoogleraar. Hij werd in 1991 de eerste ‘volledige’ promovendus aan de Open Universiteit. Er zouden er nog velen volgen. ‘Mijn leermeester Jeroen van Merriënboer en ik hebben vele promovendi mogen begeleiden.’ Kirschner haalde Halszka Jarodzka als student naar de Open Universiteit en zat in haar commissie. ‘Jarodzka geeft als hoogleraar haar kennis over innovatieve instructietechnieken en toetsontwerp door aan de huidige generatie studenten aan de Open Universiteit.’ Daarnaast heeft Kirschner masterstudenten begeleid, samen met Gino Camp, die nu bijzonder hoogleraar Effectief leren is en een nieuw onderwijsmodel heeft ontwikkeld. ‘Ik ben sinds 2019 met emeritaat en heb het stokje al lang en breed overgedragen, zij houden de fakkel brandende.’

Onderwijsmythen

Kirschner onderzocht wat de functie van practicumonderwijs op de Open Universiteit zou kunnen zijn. Zijn natuurwetenschappelijke kennis en expertise op het gebied van kennisoverdracht was daarbij een must, geeft hij aan. Een terugblik (op zijn promotieonderzoek) brengt de veelgevraagde spreker op een van de vele onderwijsmythen die hij onverstoort blijft doorprikken: generieke vaardigheden – vaak gepresenteerd als *21st century skills* – bestaan niet. ‘Vaardigheid is het met succes inzetten van kennis. Kun je “communiceren” over economie zonder kennis over dat domein? Is “probleemoplossend vermogen” genoeg om een scheikundig vraagstuk te beantwoorden? Nee. Daarnaast heeft

men het over vaardigheden als “leiderschap” of “flexibiliteit”. Dat zijn eerder karaktereigenschappen. Je kunt ze in een psychologisch veilige omgeving versterken, maar kennis blijft de basis. Als je kennis zorgvuldig opbouwt, verkrijg je een mentaal kompas, een referentiekader waarmee je je wereld vergroot en daarin telkens makkelijker navigeert.’

Succesvolle leerervaringen

Ook haalt Kirschner de stelling onderuit dat motivatie leidt tot succesvol leren. Het zijn volgens hem juist succesvolle leerervaringen die leiden tot motivatie. Gemotiveerd zijn is een goed startpunt, maar de motivatie ebt zonder succes snel weg. En wat is het meest hardnekkige misverstand? Het idee dat er meerdere leerstijlen zijn waar de leerkracht het onderwijs op moet afstemmen. ‘De een zou de stof bijvoorbeeld beter verwerken door te luisteren, een ander is juist visueel ingesteld. Het idee klinkt misschien goed, maar onderzoek na onderzoek wijst uit: er zijn geen verschillende leerstijlen. Voorkeuren zijn er wel: zo kiezen veel leerlingen eerder voor instructie via video dan via tekst. Kennis over onze cognitieve architectuur is onmisbaar voor iedereen die zich bezighoudt met leren, net zoals kennis over anatomie, fysiologie en pathologie dat is voor een arts. Hoe mensen informatie verwerken, is door de jaren heen heel constant gebleven, terwijl het inzicht in die processen met de dag groeit. De docent kan putten uit een schat aan literatuur die een helder beeld geeft van bewezen succesvolle onderwijsaanpakken. Dat onderwijs bevat elementen zoals voorkennis, doordachte oefentoetsen en gespreid leren.’

Vrijheid en variatie

In dat licht is het des te opmerkelijker dat onderwijs in de praktijk vaak geen wetenschappelijke onderbouwing kent en ver uiteenloopt. Voor een verklaring reist de New Yorkse Limburger terug in de tijd: ‘Lang was er nauwelijks discussie over wat en hoe kinderen moesten leren. Er waren in het Nederlandse onderwijsbestel – met de vrijheid van onderwijs – wel accentverschillen, maar de kaders rond leren en lesgeven waren hetzelfde.’ De vele verkeerde onderwijspraktijken van de laatste decennia kan men toeschrijven aan tal van factoren, denkt Kirschner. ‘Sommige politici en schoolbestuurders laten zich te veel leiden door een bepaalde ideologie, ouders worden meegesleept door verleidelijke, modieus aannemelijk klinkende ideeën over leren en ontwikkeling, commerciële partijen willen een onderwijstrend maar al te graag in de markt zetten... Vaak is het een combinatie van factoren.’

*‘Ik raakte
ook gefrustreerd:
in elke klas waren
er altijd een paar
kinderen die ik
gewoonweg niet
kon bereiken,
op welke manier
of hoe vaak ik het
ook probeerde’*

Einstein

Wetenschappelijke inzichten zouden tegenwicht moeten bieden, meent Kirschner: ‘De toekomst van onze kinderen staat op het spel. Die is te belangrijk om in de kiem te laten smoren door romantische maar niet-kloppende ideeën. Het is echter niet eenvoudig voor onderwijsprofessionals om wetenschappelijke inzichten op waarde te schatten. Ten eerste zie ik een expertise-generalisatiesyndroom: het idee dat kennis uit het ene vakgebied zomaar overdraagbaar is op het andere. Helemaal als degene die dat doet ook nog eens aanzien heeft; zogenoemd *eminence-based*. Hoe vaak citeren mensen Albert Einstein wel niet als het gaat om onderwijs? Ik zou willen zeggen: als je Einsteins ideeën over leren net zo serieus neemt als die van mij, kun je mijn ideeën over kwantummechanica net zo serieus nemen als die van Einstein.’

Dodelijke mutaties

Ten tweede gaan solide wetenschappelijke inzichten maar al te vaak een eigen leven leiden in het krachtenveld rond onderwijs, legt de didactisch expert uit. ‘Het nieuwe millennium was bijvoorbeeld nog maar net begonnen toen drie auteurs *New Learning* publiceerden. Ze beschrijven daarin hoe samenwerken steeds belangrijker wordt in werk en de maatschappij. Het is wat mij betreft nog

steeds een genuanceerd en waardevol betoog om iets meer oog te hebben voor samenwerking in het onderwijs. Helaas gingen mensen die de klok wel hoorden luiden maar niet wisten waar de klepel hing, aan de haal met “het nieuwe leren”. Volgens hen moest plotseling alles gericht zijn op samenwerkend leren. In academische kringen staat dit fenomeen bekend als “dodelijke mutatie”: een op zichzelf waardevolle wetenschappelijke bijdrage die in de praktijk een schadelijke vorm aanneemt door de manier waarop men die toepast.’

Ommekeer

Toch is de kloof tussen wetenschap en praktijk de laatste jaren kleiner geworden, tot tevredenheid van de oud-hoogleraar. ‘Ik heb de wetenschappers die ik begeleidde altijd op het hart gedrukt dat ze bij wijze van spreken voor elke wetenschappelijke publicatie ook een artikel voor een vakblad of iets dergelijks moesten schrijven. Dan heeft de onderwijspraktijk er direct iets aan.’ In deze houding sijpelt de ambitie van de Open Universiteit door om de brug tussen wetenschap en praktijk te versterken. In de jaren 2010-2015 zag Kirschner dat deze verbinding in korte tijd een stuk steviger werd. ‘Wij wetenschappers ontdekten dat we mensen uit de praktijk direct konden aanspreken via blogs. Die artikelen deelden we vervolgens via sociale media, waar

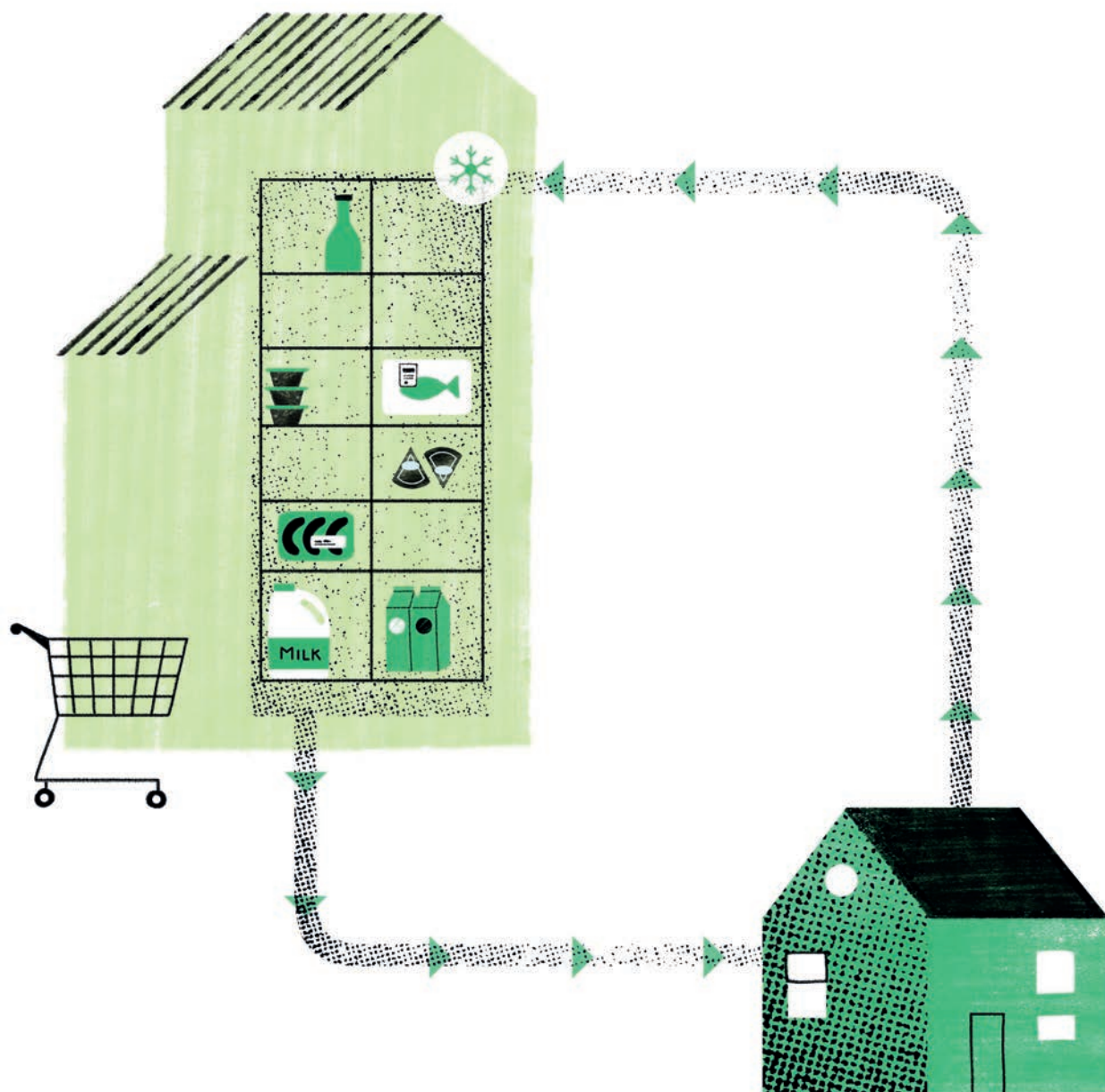
weer reacties op volgden. Zo ontstond er een debat. Eentje dat niet meer alleen in universitaire kringen werd gevoerd, maar zijn weg vond naar de onderwijspraktijk. Leerkrachten hadden bovendien tot die tijd maar moeilijk toegang tot wetenschappelijke congressen. Die waren voorbehouden aan wetenschappers en kenden vaak een hoge entreprijs. Echter, met de komst van researchED, een bijeenkomst waar onderzoekers en onderwijsprofessionals elkaar op gelijke voet ontmoeten, veranderde dat. Gelukkig maar, want er komt veel af op schoolleiders, docenten en ondersteunend personeel. Ze leren steeds beter het kaf van het koren te scheiden. Steeds meer onderwijsprofessionals werken *evidence-informed*: wat ze doen wordt ondersteund door onderzoek. Dan hoor ik op een ontmoetingsplatform voor wetenschappers en docenten: “Mijn schooldirectie wil zus en zo, maar nu uit onderzoek blijkt waarom dat niet verstandig is, kan ik dat weerleggen.” Het zelfbewustzijn groeit, de beroepseer komt terug. De ommekeer komt van onderop, en dat is mooi om te zien. Hier heeft veertig jaar onderwijswetenschappen aan de Open Universiteit aan bijgedragen.’

A full-page photograph featuring two men standing against a weathered, light-colored concrete wall. The man on the left has dark, curly hair and a beard, wearing a dark shirt, a patterned scarf, and dark trousers. The man on the right has grey hair and is wearing a dark sweater and blue jeans, with his arms crossed. The ground is a rough, greenish-grey surface. Large white text is overlaid at the bottom.

ONDERZOEK IS DE MOTOR VAN DE ENERGIETRANSITIE

Tekst: Pascal Panis
Fotografie: Laurent Stevens
Illustraties: Caroline Cracco

Door de klimaatverandering en onze afhankelijkheid van fossiele brandstoffen is de overgang naar duurzame energiebronnen urgenter dan ooit. Onderzoekers van de faculteit Bètawetenschappen van de Open Universiteit werken op meerdere fronten mee aan deze verandering. Dat doen ze samen met zowel nationale als internationale partijen. We lichten vier projecten uit: D2Grids, Econsensus, GO-Kit en Blockchain4Prosumers.

Wilfried Ivens

*‘Je wilt nieuwe bronnen zoals wind-
en zonne-energie zo efficiënt
mogelijk inzetten’*

01

Steden efficiënt en circulair verwarmen en koelen

Project: D2Grids

Onderzoeker: Wilfried Ivens, milieuwetenschapper aan de Open Universiteit en gespecialiseerd in onder meer duurzame energie.

Onderzoekspartners: Vanuit de Open Universiteit hebben Anna Bronzes, Eugenia Bueno Martinez en voormalig promovendus Stef Boesten veel bijgedragen aan dit project. Het Mijwaterproject in Heerlen, onderzoeks- en adviesbureau CE Delft, onderzoekers van VITO/EnergyVille in Genk en andere Europese wetenschappers van buiten de universiteit waren de externe partners in D2Grids.

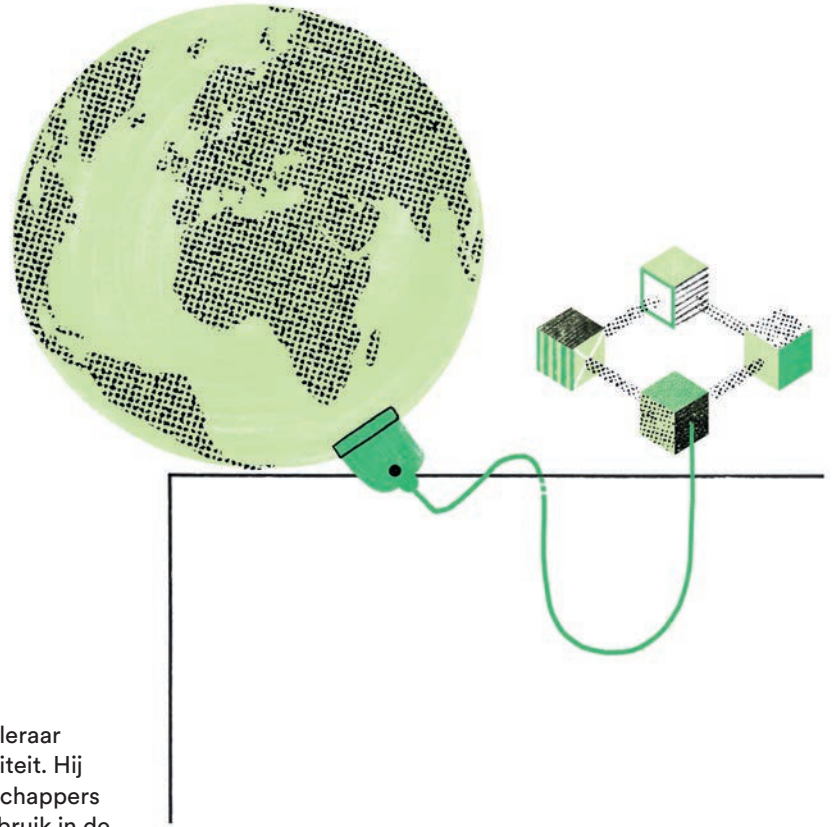
Ivens: ‘Verwarming en koeling zijn goed voor 50 procent van het totale energieverbruik in de EU, maar momenteel is slechts 19 procent daarvan afkomstig van hernieuwbare energiebronnen. Met D2Grids onderzoeken we hoe we steden duurzamer kunnen verwarmen en koelen. In het project koppelen we gebouwen die warmte nodig hebben en panden die warmte leveren aan elkaar. Om de gedachte hierachter uit te leggen, gebruik ik vaak het voorbeeld van een supermarkt. Als een koeling daar volop draait, levert die machine tegelijkertijd warmte. Normaliter blaast een apparaat op het dak die warmte de atmosfeer in. Maar je kunt die warmte ook opvangen en doorgeven aan een ziekenhuis, school of woonhuis. En andersom geredeneerd: als je die warmte uit een warmtestroom haalt om een ruimte te verwarmen, blijft er een koude stroom over. Die kun je weer inzetten voor de koeling van bijvoorbeeld producten in een supermarkt.’

‘Het draait er dus om hoe je op een circulaire en dus duurzame manier omgaat met energie. Dan ben je niet meer afhankelijk van oude energiebronnen zoals gas, olie en steenkool. Bovendien wil je nieuwe bronnen zoals wind- en zonne-energie zo efficiënt mogelijk inzetten. Hoe minder nieuwe energie nodig is voor verwarming en koeling, hoe meer je overhoudt om elders in te zetten.’

‘Uit het project blijkt wel dat de praktijk soms weerbarstiger is dan de theorie. We hebben met onze ideeën geëxperimenteerd op proeflocaties in Parkstad Limburg, Noordoost-Frankrijk, Luxemburg, Vlaanderen, het Ruhrgebied, Schotland en de East Midlands in het Verenigd Koninkrijk. Hier zagen we dat er in de zomer een overcapaciteit aan warmte is en in de winter aan koelte. Afhankelijk van het seizoen kun je die warmte of koelte tijdelijk opslaan in bijvoorbeeld oude mijnschachten. Alleen: die heb je lang niet overal. Je kunt er dan voor kiezen om een kunstmatige opslagplek te creëren, maar dat is weer kostbaar. Kortom, het is nog zoeken. Hoewel het project eind 2023 is afgesloten, blijven alle proeflocaties gebruikmaken van de verworven kennis.’

Harald Vranken

‘Alleen al het minen van bitcoins vraagt zo’n 0,7 procent van het wereldwijde elektriciteitsverbruik’

02

De footprint van minen

Project: Econsensus

Onderzoeker: Harald Vranken, hoogleraar Cyber Security aan de Open Universiteit. Hij toonde als een van de eerste wetenschappers aan hoe buitensporig het energieverbruik in de cryptocurrencyhandel is.

Onderzoekspartners: Dit project is gefinancierd door Protocol Labs, een Amerikaans innovatienetwerk op computergebied. Vanuit deze organisatie nam Alan Ransil deel. Ook waren internationale partners van Protocol Labs betrokken en vanuit de Open Universiteit werkten Ashish Sai en Elitsa Pankovska mee.

Vranken: ‘Met het project Econsensus brengen we het immense elektriciteitsverbruik rond cryptocurrency’s onder de aandacht. Het zogenaamde minen kost namelijk heel veel energie. Hoe dat zit? In de wereld van de cryptocurrency’s zijn er geen banken. Het zijn decentrale systemen waaraan iedereen deel kan nemen. Alle transacties met cryptocurrency’s worden geregistreerd in blockchains. Miners keuren die transacties goed en voegen blokken met valide transacties toe aan de blockchain. Aan zo’n blok wordt ook een code gekoppeld, waarbij de codes van opeenvolgende blokken naar elkaar verwijzen. Het berekenen van die codes vraagt om een gigantische hoeveelheid rekenkracht. De computersystemen die dat uitvoeren, verbruiken daardoor enorme hoeveelheden elektriciteit.’

‘Neem bitcoin, de bekendste cryptocurrency. Alleen al het minen van bitcoins vraagt zo’n 0,7 procent van het wereldwijde elektriciteitsverbruik. Dit verbruik en de daaraan gerelateerde milieu-impact zijn schrijnend, zeker in het licht van de huidige energietransitie en klimaatdoelen die we met elkaar hebben vastgesteld. Er zijn cryptocurrency’s die het beter doen. Zo is de cryptocurrency ethereum onlangs overgestapt op een elektriciteitsbesparende manier om cryptotransacties te valideren. En de cryptocurrency filecoin streeft bewust naar vergroening.’

‘De schattingen over het elektriciteitsverbruik variëren nogal in de wetenschappelijke literatuur. Er worden vaak aannames gedaan die niet zijn onderbouwd of geverifieerd. In het project Econsensus hebben we deze kritisch geëvalueerd en richtlijnen opgesteld voor hoe het beter kan. Die richtlijnen hebben we ook zelf toegepast bij het modelleren en inschatten van het elektriciteitsverbruik van ethereum en filecoin.’

‘Econsensus is eind 2023 succesvol afgesloten. Naast diverse wetenschappelijke publicaties was er concrete valorisatie. Zo hebben we input geleverd voor het beleid van de Amerikaanse overheid en voor een rapport van het World Economic Forum over het minen van cryptocurrency’s.’

03

Energiebesparing zonder gedragsverandering

Project: GO-Kit

Onderzoeker: Deniz Iren, hoofddocent Informatiekunde en verbonden aan het Informatie Expertise Centrum van de faculteit Bètawetenschappen

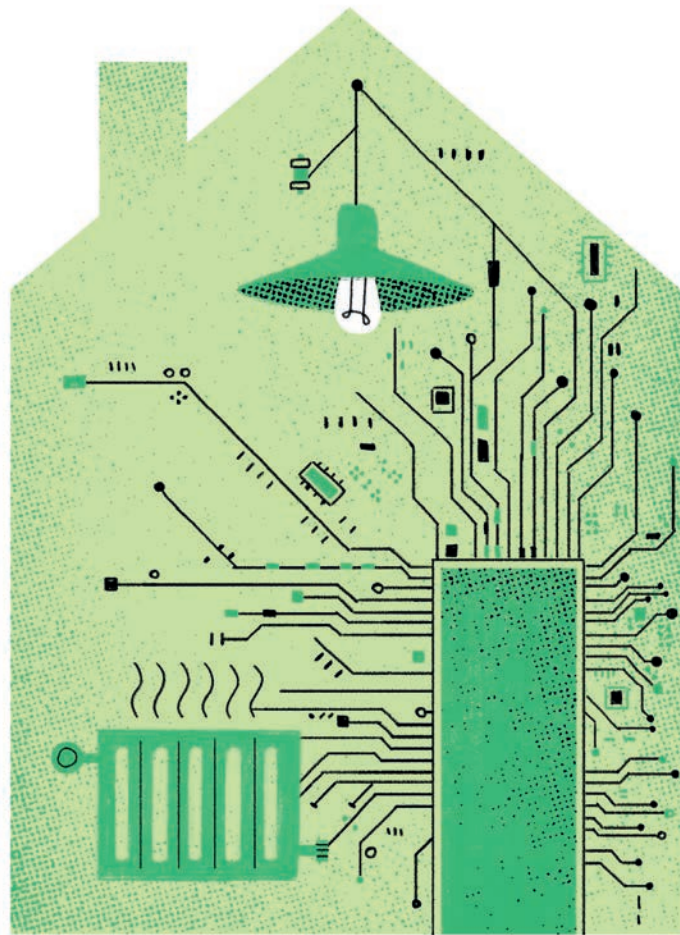
Onderzoekspartners: Calculus houdt zich bezig met de ontwikkeling van sensors, bouwbedrijf Habenu-van de Kreeke zorgt voor de installatie en het onderhoud ervan. Woningcorporaties Wonen Zuid en Weller in Nederlands-Limburg en het Vlaamse Cordium stelden pilotwoningen beschikbaar. AI-hub Brightlands zorgt voor de communicatie over en kennisverspreiding van het project.

Iren: 'Voor het project GO-Kit implementeren we slimme apparatuur in zestien pilotwoningen in Nederlands en Belgisch-Limburg. Via dit project willen we bewoners stimuleren energiezuiniger te leven zonder dat ze hun levensstijl drastisch hoeven te veranderen.'

'Dit doen we door sensoren in de woningen te installeren die het water- en energieverbruik en het gedrag van mensen in een huishouden registreren. Deze gegevens worden gebruikt om een zelflerend algoritme te ontwikkelen. Het algoritme voorspelt het gedrag en stelt aanpassingen voor op basis van de leefgewoonten van iedere bewoner in het huis.'

'Hoe dat in de praktijk werkt? Een intelligent apparaat doet het licht uit als niemand in de kamer is of zet de verwarming automatisch lager wanneer iedereen weg is, of de boiler wordt op temperatuur gebracht rond de tijd dat je gewoonlijk gaat douchen. Het uitgangspunt is dat we het gedrag van de gebruikers beter willen leren kennen, zodat ze duurzaam om kunnen gaan met energie. De slaapkamer slaan we daarbij vanwege privacyredenen over. Het voordeel van het project is ook dat we via de apparatuur vroegtijdig problemen kunnen signaleren, zodat je efficiënter onderhoud kunt plegen. En dat scheelt geld.'

'De beginfase van GO-Kit ligt nu achter ons. In de pilotwoningen zijn de sensoren geplaatst, waarvan we de werking grondig testen. De verzameling van data en de ontwikkeling van de algoritmen staan gepland voor de volgende fase. We verwachten de eerste resultaten over een paar maanden. Daar kijk ik met vertrouwen naar uit. Eerdere projecten hebben namelijk aangetoond dat je op basis van sensorgegevens het gedrag van bewoners goed kunt voorspellen. Daardoor kunnen ze energie besparen zonder verlies van comfort in huis. En daar is het ons natuurlijk om te doen.'

Deniz Iren

'Een intelligent apparaat doet het licht uit als niemand in de kamer is of zet de verwarming automatisch lager wanneer iedereen weg is'

Remko Helms

*‘In de huidige
energiemarkt is in feite
sprake van gedwongen
winkelnering voor
huishoudens’*

04

Consument en energieproducent in één

Project: Blockchain4Prosumers

Onderzoeker: Remko Helms, hoogleraar Informatiekunde aan de Open Universiteit. Zijn expertise ligt onder meer in Business Intelligence en Big data.

Onderzoekspartners: Vanuit de Open Universiteit werken onderzoekers van de faculteit Bètawetenschappen mee en collega's van Informatiekunde, Informatica en Milieuwetenschappen. Andere partners zijn verschillende hogescholen en universiteiten in Nederland, België en Duitsland, naast enkele industriële partijen en energieadviesbureaus.

Helms: 'Steeds meer huishoudens laten zonnepanelen plaatsen. Wanneer zij de stroom terugleveren die ze daarmee opwekken, zijn ze veelal afhankelijk van grote marktpartijen zoals Eneco en Vattenfall. Mogelijk moeten mensen in de toekomst gaan betalen voor die teruglevering. Met het Interreg Euregio Maas-Rijnproject Blockchain4Prosumers zetten we in op decentralisatie van het huidige energiesysteem. Op lokaal niveau worden energieconsumenten ook energieproducenten. Vandaar het woord "prosumers" in de naam van het project.'

'Waar het in essentie om gaat: in de huidige energiemarkt is in feite sprake van gedwongen winkelnering voor huishoudens. Daarom richt Blockchain4Prosumers zich op de vraag hoe zij hier als energieproducerende consumenten tegenwicht aan kunnen bieden. Dat kan door hen onderling energie te laten verhandelen zonder tussenkomst van grote energiebedrijven. Deze transacties vinden plaats met de cryptocurrency ethereum via de blockchain. De blockchain is een betrouwbaar middel om dit te doen, omdat de daarin opgenomen transacties transparant zijn en niet meer gewijzigd kunnen worden. Zo wordt fraude uitgesloten.'

'Behalve zonne-energietransacties zorgt diezelfde blockchain voor een geautomatiseerde en gedecentraliseerde afhandeling van transacties voor bijvoorbeeld het laden van elektrische auto's. Samengevat: door energie op te slaan en te verhandelen in lokale gemeenschappen, draagt Blockchain4Prosumers met slimme software voor de prosumers bij aan de energietransitie. Bovendien kan het project hen helpen om een betere prijs te bedingen voor hun energie-inspanningen.'

Fotografie: Sandra van Watermeulen

EEN KUDDE OLIFANTEN? NOT IN MY BACKYARD!

De wolf is terug in Nederland. En daar is niet iedereen even blij mee. Ook op andere plekken in de wereld worstelen mensen met het samenleven met wilde dieren. Bij de Masai in Kenia loopt de olifant door de spreekwoordelijke achtertuin. Winnaar van de Open Universiteit Wetenschapsprijs 2023 Susanne Vogel verdiept zich in het vraagstuk hoe mensen en wilde dieren evenwichtig kunnen samenleven. Met haar onderzoek draagt ze bij aan het maatschappelijke debat over biodiversiteit en conservatie.

‘Olifanten zijn niet alleen gevaarlijk voor mensen, een hongerige olifant kan ook grote gevolgen hebben voor de oogst van boeren’

Wereldwijd zien mensen olifanten het liefst in het wild leven. ‘Maar in feite eisen we dan dat andere mensen moeten leven met gevaarlijke dieren in hun directe omgeving’, zegt Susanne Vogel, universitair docent Milieuwetenschappen aan de Open Universiteit. ‘In veel Afrikaanse landen, zoals in Kenia waar ik onderzoek doe, leeft de bevolking samen met olifanten. Ook ecologen kijken vooral vanuit het oogpunt van de grote dierskinnen als ze op zoek zijn naar een geschikt leefgebied voor ze.’ De ecologen maken overzichtskaarten met vruchtbare gras-, bomen- en watergebieden. ‘Daarin nemen ze soms wel huizen en wegen mee, maar niet de mensen die in die huizen wonen’, vervolgt Vogel. ‘Ze gaan daarmee veelal voorbij aan de vraag of plaatselijke bewoners die dieren ook daadwerkelijk in hun leefomgeving willen. Zo werk je niet mee aan een duurzame co-existentie van de mens en wilde dieren.’

Samenleven met de olifant

Vogel hoopt met haar onderzoek wél bij te dragen aan een betere band tussen mens en dier. Om te beginnen door het gesprek erover aan te jagen. In 2019, 2020 en 2021 interviewt de milieuwetenschapper daarom samen met enkele leden van de Masai, een Keniaans nomadenvolk, honderden mensen die in en om het natuurreservaat de Masai Mara wonen. De Masai delen hun leefgebied met wilde dieren, zoals de olifant, en Vogel wilde hun ervaringen in beeld brengen.

Als bron van inkomsten verhuurt dit volk zijn grond voor toerisme en natuurbescherming, maar samenleven met onder meer olifanten heeft ook een keerzijde: het is gevaarlijk. ‘Die interviews waren gebaseerd op stellingen waarin mensen zich wel of niet herkenden, zoals: als ik een olifant zie in mijn omgeving, voel ik me gelukkig. Of: olifanten horen hier niet te zijn.’

Voor dit onderzoek ontving Vogel de Open Universiteit Wetenschapsprijs.

Bijenkorven aan hekken

‘Olifanten zijn niet alleen gevaarlijk voor mensen, een hongerige olifant kan ook grote gevolgen hebben voor de oogst van boeren. Daarom plaatsen boeren rondom hun akkers elektrische hekken of hekken met daaraan bijenkorven of chilipepers – in deze streek een gangbare manier om gewassen te beschermen. Olifanten zijn namelijk bang voor de stekende bijen, en moeten vanwege hun gevoelige reukorgaan ook niets van chilipepers hebben. In de Masai Mara is weinig landbouw, dus daar gebruiken boeren de hekken om de graslanden te beschermen tegen wilde dieren, zodat hun runderen er kunnen grazen. Maar op diezelfde grasvlaktes leven olifanten, zebra’s en andere wilde grazers, die daar dan niet meer kunnen komen. En de hekken versperren de weg voor zebra’s en kuddes gnoes tijdens de bekende grote seizoensstrek.’

Winnaar Wetenschapsprijs 2023

Op 21 september 2023 werd Susanne Vogel uitgeroepen tot winnaar van de Open Universiteit Wetenschapsprijs. Het oordeel van de jury: haar werk heeft een duidelijk internationale uitstraling en ze is zichtbaar in het maatschappelijke debat rondom biodiversiteit en conservatie. Verder heeft ze – vanuit de antropologie – gekozen voor een invalshoek over co-existentie van mens en natuur die als bijzonder innovatief wordt gezien. Voor haar wetenschappelijke inspanningen ontving Vogel een oorkonde, een beeldje en een cheque van € 3.000,-, te besteden aan haar onderzoek.

Dr. ir. **Susanne Vogel** is universitair docent Milieuwetenschappen bij de Open Universiteit. Ze behaalde de propedeuse Culturele antropologie en ontwikkelingssociologie aan de Universiteit Leiden en een Bachelor of Science en een Master of Science Bos- en natuurbeheer in combinatie met Ontwikkelingsstudies aan Wageningen University & Research. Haar focus lag daarbij op mens-dierinteracties. Ze promoveerde in 2019 op mens-olifantenconflicten in de Botswanaanse Okavangodelta aan University of Oxford. Van 2019 tot 2022 heeft ze bij Aarhus University onderzoek gedaan naar het samenleven van de mens en grote herbivoren.

'Wat vinden mensen ervan dat de wolf in ons land is? Ook hiernaar doen we vanuit de Open Universiteit onderzoek'

Daarom proberen natuurbeschermingsorganisaties mensen ervan te overtuigen om de hekken weg te halen.' Om die reden onderzoekt Vogel bijvoorbeeld ook het motief van mensen om in het landschap hekken te plaatsen of juist te verwijderen.

Niet voorschrijven hoe het moet

Dit jaar gaat Vogel terug naar Kenia om het onderzoek voort te zetten. 'Eerder onderzocht ik het samenleven van mensen en wilde dieren vanuit het perspectief van de mensen: welke factoren beïnvloeden hun keuzes? Maar óók het gedrag van de dieren zelf speelt mee.' Om hier onderzoek naar te doen, gebruikt Vogel onder meer het bedrag dat ze als winnaar van de Wetenschapsprijs heeft ontvangen. Ze gaat zich verdiepen in de foerageer- en habitatkeuzes van olifanten. Overigens wil ze in geen geval in Kenia overkomen als de Europese wetenschapper die de plaatselijke bevolking wel eens even komt voorschrijven hoe je met de natuur om moet gaan. 'Ik leid onze projecten in de Masai Mara dan ook samen met een Masai, wier droom het is om als wetenschapper te werken. Ik zie het een beetje als mijn eigen droom om haar hierbij te ondersteunen en mezelf overbodig te maken.'

Nationale en internationale samenwerking

In eigen land gaat Vogel samen met haar collega's zoals Jean Hugé, Ansje Löhr en hoogleraar Raoul Beunen onderzoek doen naar hoe mensen in het algemeen kijken naar mens-dierrelaties. Vogel: 'En – heel actueel – wat vinden mensen ervan dat de wolf in ons land is? Ook hiernaar doen we vanuit de Open Universiteit onderzoek. Zo zijn er parallellen tussen het samenleven van mensen en olifanten, en mensen en wolven. Wat zou er bijvoorbeeld gebeuren als mensen uit Afrika willen dat wij met wolven samen zouden leven?'

Promotieonderzoek

Vitaal brein op je oude dag: blijf in beweging

**Physical activity and cognitive functioning in older adults
with chronic diseases – Effects of the Active Plus intervention
on physical activity, cognitive functioning, and loneliness**

Faculteit Psychologie

Dr. Esmee Volders

Bewegingswetenschapper en beleidsmedewerker OncoZON in Maastricht UMC+nt

Ouder worden met een gezond brein is niet voor alle mensen vanzelfsprekend. Daarbij lopen ouderen met chronische aandoeningen meer risico op achteruitgang van de hersenen. Wat hiertegen helpt? Bewegen! En nee, intensief sporten hoeft niet, zo blijkt uit het promotieonderzoek van Esmee Volders.

De bewegingswetenschapper onderzocht of bewegen het cognitief functioneren van ouderen met een chronische aandoening kan verbeteren of hun lichamelijke achteruitgang kan vertragen. Dat deed ze met de beweeginterventie Actief Plus. Ook bestudeerde ze de relatie tussen beweeggedrag en mentaal functioneren, los van Actief Plus. In het onderzoek kreeg de behandelgroep een persoonlijk beweegadvies. De focus lag daarbij op het

verweven van fysiek bezig zijn in het dagelijks leven.

Actief Plus helpt in beperkte mate om meer te bewegen. De beweeginterventie verbetert het cognitief functioneren niet, maar kan wel eenzaamheid verminderen. In aangepaste vorm heeft Actief Plus mogelijk een positieve invloed op verschillende aspecten van de gezondheid van ouderen.

In haar proefschrift toont Volders aan dat zware inspanningen niet nodig zijn om de werking van je brein te verbeteren. Sterker nog, een stukje rustig wandelen of fietsen werkt beter. En dat is goed nieuws, juist voor ouderen met chronische aandoeningen voor wie de drempel om meer of intensief te bewegen hoger ligt.

Tekst: Meyke Houben
Fotografie: Peter Strelitski

‘Geluk is niet maakbaar, maar je kunt het wel zelf vormgeven’

In het World Happiness Report 2023 staat Nederland voor het tweede achtereenvolgende jaar op de vijfde plek. Dan moet de gemiddelde inwoner dus wel gelukkig zijn. Maar is dat echt zo? En welke factoren maken dat wij tevreden zijn met de invulling van ons leven? Hoogleraar Levenslooppsychologie Nele Jacobs doet er onderzoek naar. ‘Of je gelukkig bent, heb je deels zelf in de hand.’

*‘Mensen die
tevreden waren
over hun
levensloop,
vonden vaak
een diepe
innerlijke rust’*

Nadat Nele Jacobs was afgestudeerd als klinisch psycholoog, kwam ze als begin twintiger terecht op de palliatieve zorgafdeling in een ziekenhuis. ‘Daar heb ik in korte tijd kennism gemaakt met wat er in een mensenleven echt toe doet. Tijdens gesprekken met de patiënten ging het vooral om de vraag: Hoe kijk ik terug op mijn leven? Mensen die tevreden waren over hun levensloop, vonden vaak een diepe innerlijke rust en waren in staat het leven met een gevoel van vrede en acceptatie los te laten. Dat maakte indruk. Zodanig, dat die periode mij als mens én als psycholoog sterk heeft beïnvloed.’

Gevoel van regie

Haar huidige onderzoeksgebied aan de faculteit Psychologie van de Open Universiteit borduurt in feite voort op haar ervaringen van destijds. De levensloopspsychologie gaat uit van het idee dat de menselijke ontwikkeling plaatsvindt in interactie met de omgeving. Onderzoek over levensloopspsychologie gaat over het beter begrijpen en stimuleren van die individuele ontwikkeling van mensen. Wat maakt dat iemand tevreden of gelukkig is met de invulling van het leven? En hoe kun je in verschillende levensfasen welzijn, zingeving en groei realiseren? Oftewel, hoe maak je jezelf gelukkig?

Wil je die vraag beantwoorden, dan moet je eerst vaststellen wat dat is: geluk. ‘De wetenschappelijke definitie van geluk is dat je een gevoel van regie hebt, dat je emotioneel, sociaal en psychologisch in balans bent en dat je flexibel kunt zijn, dus dat je kunt omgaan met veranderende situaties en omstandigheden’, weet Jacobs. ‘Gedurende ons leven maakt ieder mens verschillende transitie door. Zowel geplande als ongeplande. De levensloopspsychologie biedt ondersteuning bij de levensvragen die opdoemen tijdens deze transitie momenten.’ De positieve psychologie dient daarbij als uitgangspunt en inspiratiebron. ‘Het perspectief in de gezondheidszorg, ook de mentale gezondheidszorg, is de laatste jaren gekanteld. Niet langer definiëren we gezondheid uitsluitend als klachtenvrij zijn. We focussen ook op het bevorderen van welbevinden, kijken hoe je optimaal kunt functioneren, hoe je je potentieel kunt ontwikkelen en welke eigenschappen je kunt inzetten om dat te realiseren. Dat noemen we positieve gezondheidszorg.’

Sociale component

‘Simpel gezegd biedt de levensloopspsychologie handvatten voor geluk’, lacht Jacobs. ‘Je blij, enthousiast en energiek voelen, is voor veel mensen de motor om goed te kunnen functioneren. Wij onderzoeken vanuit drie dimensies hoe je dat geluksgevoel kunt ervaren. Allereerst kijken we wanneer je positieve emoties voelt en hoe je die kunt vasthouden. Daarnaast bestuderen we de sociale component: hoe blijf je in verbinding met andere mensen? En ten slotte onderzoeken we het aspect zingeving. Kun jij je leven leiden volgens je eigen waarden? Daarbij spelen zaken een rol waar je blijheid, innerlijke rust of verwondering uit haalt. Dat kan geloof of spiritualiteit zijn, maar voor sommige mensen bijvoorbeeld wetenschap, kennis vergaren.’

*‘Angst, verdriet en gemis vormen
aanleiding om te veranderen en te groeien’*

Stemming meten

Of het je gemakkelijk lukt om positieve emoties te ervaren, is onder meer afhankelijk van je karakter en omstandigheden. Maar met wat hulp kan iedereen het leren, meent Jacobs. ‘In de levensloopspsychologie maken we daarvoor gebruik van de experience sampling method (ESM). Daarbij volgen we wat mensen gedurende een bepaalde tijd doen. Via een app sturen we een paar keer per dag een korte vragenlijst naar je smartphone. Je geeft dan aan wat je stemming, gedachten en gevoelens zijn en in welke situatie je je bevindt. Zo krijgen we een accuraat beeld van iemands dagelijks leven. Wij analyseren de gegevens en destilleren daaruit onder welke omstandigheden diegene positieve emoties ervaart en zich dus goed voelt. We kunnen dan concreet adviseren die situaties bewuster op te zoeken.’

Momenten van reflectie

De redenen waarom iemand zich gelukkig voelt, verschillen van persoon tot persoon. Maar onderzoek heeft aangetoond dat er een aantal gemene delers is die vrijwel altijd leiden tot positieve emoties en minder stress. ‘In de natuur zijn, bewegen, fijne dingen doen met leuke mensen en een huisdier hebben’, somt de hoogleraar op. Niet helemaal toevallig ook de activiteiten waar Jacobs zelf gelukkig van wordt. ‘Ik sport veel, hoewel het liefst alleen, en ik omring me graag met vrienden of collega’s. Ik houd ervan om bezig te zijn met mijn werk, om nieuwe kennis op te doen. Dat geeft me energie. Het is belangrijk dat ik mezelf de tijd hiervoor gun, omdat ik weet dat ik er blij van word. En als je iets goeds doet voor jezelf, resoneert dat ook in je omgeving.’

Prof. dr. **Nele Jacobs** is sinds 2016 hoogleraar Levensloopspsychologie aan de faculteit Psychologie van de Open Universiteit. Ze is ook als hoogleraar verbonden aan de Universiteit Maastricht, vakgroep Psychiatrie en Neuropsychologie van de faculteit Health, Medicine and Life Sciences. Na haar master Klinische Psychologie aan de Universiteit Gent werkte ze als psycholoog op de Palliatieve Zorgafdeling van het Algemeen Ziekenhuis Sint-Lucas in Gent. In 2005 promoveerde ze aan de Universiteit Maastricht op een onderzoek naar stressgevoeligheid in het dagelijks leven. Zowel in het onderwijs als in het onderzoek gaat haar interesse uit naar positieve geestelijke gezondheid.

‘Ervaar je vaker positieve emoties, dan sta je meer open voor de wereld en word je veerkrachtiger’

Geluk is niet maakbaar, meent Jacobs, maar je hebt het wel deels zelf in de hand. Wat daarvoor nodig is, zijn momenten van reflectie. ‘Als je je slecht voelt, helpt het om even een time-out te nemen. Ga voor jezelf na wat de reden is van je sombere bui en bedenk of je er iets mee moet doen of niet. Soms gaat het namelijk vanzelf weer over. Wees ook niet te streng voor jezelf en voor de ander. Een zekere mildheid stelt je beter in staat om het probleem te kaderen.’

Transitiemomenten

Natuurlijk is het een illusie om te denken dat we negatieve emoties kunnen uitbannen. Dat werkt ook helemaal niet, zegt de hoogleraar. ‘Tegenslag hoort bij het leven. In plaats van dat te negeren, kun je beter accepteren dat het soms tegenzit.’ Ze maakt daarbij wel een belangrijk onderscheid: ‘Grote, ernstige levensgebeurtenissen zijn een ander verhaal. Die raken je kern als persoon. Denk bijvoorbeeld aan ouders van wie een kind overlijdt. Dan is er niet alleen het enorme verdriet van het gemis, maar je hele identiteit verandert. Je bent namelijk niet langer een ouder.’

Tijdens zulke transitiemomenten, die een keerpunt in iemands leven betekenen, neem je afscheid van vertrouwde patronen. De zoektocht naar zingeving komt centraal te staan. Veel mensen lukt het om zich na verloop van tijd te heroriënteren. Bij mensen die een periode van rouw of verdriet niet

op eigen kracht te boven komen, kan de levenslooppsycholoog uitkomst bieden. ‘We geven mensen de kans hun ervaringen te delen, steeds opnieuw. Bij elke versie zullen details een beetje verschuiven. De gebeurtenis komt in een ander licht te staan. De intensiteit van de emoties neemt af en langzaam ontvouwt zich een nieuwe dimensie, een nieuw verhaal. Dat zorgt ervoor dat de gebeurtenis draaglijker wordt en er weer een gevoel ontstaat van regie. Zo kan iemand die een dierbare heeft verloren gaan beseffen dat er een andere kant zit aan het verdriet, namelijk de verbinding met de overledene. Vanuit dat besef krijgt de gebeurtenis een andere betekenis. Uiteraard gaat daar een langdurig proces aan vooraf, maar het kan zijn dat je er sterker uitkomt. Je leert bijvoorbeeld dat je een traumatische gebeurtenis kunt dragen of andere levensprioriteiten kunt stellen.’

U-curve

Iedereen maakt tijdens het leven verschillende fases door, die elk hun specifieke kenmerken hebben. Hoe geven we invulling aan ons eigen welbevinden? Dat varieert per levensfase. ‘Als het gaat om het geluksbesef gedurende iemands leven, is er sprake van een U-curve. Jongeren in Nederland zijn over het algemeen behoorlijk gelukkig. Tijdens de periode van middenvolwassenheid zien we dat het geluksgevoel vaak meer onder druk staat. Veel mensen hebben dan niet alleen te maken met de zorg voor hun kinderen, maar ook voor hun ouders die op leeftijd raken. In de hectiek van alledag hebben ze weinig tijd om even stil te staan en te reflecteren op hun eigen welbevinden. In een latere levensfase zien we het geluksniveau weer stijgen.’ Wat echter niet verandert, zijn de drie dimensies die Jacobs eerder benoemde. Het gaat steeds om dat emotionele, sociale en psychologische welzijn.

Grote maatschappelijke thema's, zoals de klimaatverandering en de huidige oorlogen in Oekraïne en Gaza, hebben volgens Jacobs slechts een beperkte invloed op onze mentale gezondheid. ‘De meesten van ons zijn in staat om afstand te nemen en terug te relativeren naar hun eigen leefomgeving.’

Betekenisvol leven

Gedurende ons hele leven wisselen periodes van stabiliteit en verandering elkaar af. Ongeveer eens in de twee jaar vindt er een relatief kleine verandering plaats, zoals een nieuwe baan of een kind dat het huis uit gaat. Eén keer in de vier à vijf jaar maken we een levensgebeurtenis mee die grote impact heeft. Die gebeurtenissen kun je zien als tegenslag, maar je kunt ze ook aangrijpen om na te denken over de keuzes die je maakt, meent Jacobs. 'Juist angst, verdriet en gemis vormen aanleiding om te veranderen en te groeien.'

'De levenslooppsychologie begeleidt je op je eigen pad naar een betekenisvol leven. Dat doen we onder meer met oefeningen uit de Acceptance and Commitment Therapy (ACT), die je leert op een flexibele manier om te gaan met obstakels. Zo kun je blijven investeren in de dingen die je echt belangrijk vindt. We vragen iemand bijvoorbeeld dagelijks één of twee foto's te maken van een "perfect" moment. Na een week kijken we wat de gemene deler is. Zo kom je erachter wat de waarden in jouw leven zijn. Kies je allemaal foto's met mensen erop, dan speelt de sociale component voor jou waarschijnlijk een grote rol en is het belangrijk om daarin te investeren.'

Ook dankbaarheidsoefeningen vormen een deel van de therapie. 'Je benoemt bijvoorbeeld per dag drie momenten waar je blij van wordt. Wellicht 's ochtends de voorpret van een wandeling die je gaat maken en 's avonds geniet je na van een kop koffie die je bent gaan drinken met een vriend of vriendin. Bewust stilstaan bij die momenten draagt bij aan je geluksgevoel. Als je dat een aantal weken doet, wordt het een gewoonte en ga je meer focussen op de positieve zaken dan op de negatieve. Voel je je angstig of in paniek, dan raakt je aandacht vernauwd. Ervaar je vaker positieve emoties, dan sta je meer open voor de wereld en word je veerkrachtiger. Zo leer je van elke dag de best mogelijke dag te maken.'

Intrinsieke motivatie

De levenslooppsychologie blijft genoeg aanknopingspunten bieden voor verder onderzoek, meent Jacobs. 'Wat mij intrigeert, is de vraag of ieder mens een intrinsieke motivatie tot zelfontwikkeling heeft. Naar aanleiding van wat we nu al weten, zou ik graag willen bereiken dat we af en toe een pauze inlassen. Loskomen van de dagelijkse hectiek; dat we op verschillende momenten in ons leven een soort APK-check voor ons geluk doen. Even nagaan of je doet wat echt van belang voor je is, en zo niet, dat veranderen.'

De complexe strijd tegen mensenhandel en uitbuiting van sekswerkers

Ieder jaar opnieuw worden mensen het slachtoffer van mensenhandel en uitbuiting in de seksindustrie. Een probleem dat zich niet makkelijk laat oplossen. Moet er zwaarder gestraft worden? Wat is de rol van de klant? Marijke Malsch en Gerrie Lodder van de Open Universiteit doen respectievelijk onderzoek naar uitbuiting in de seksindustrie en arbeidsuitbuiting. Open Magazine legt hun vier stellingen voor.

We verheerlijken sekswerk in Nederland soms nog steeds, stelt Marijke Malsch, hoogleraar Empirical Legal Studies bij de Open Universiteit. Zij doet onderzoek naar mensenhandel in de seksindustrie, met de focus op wetgeving, signalen van uitbuiting, uitbuitingstactieken – en vergelijkt dit alles ook met het internationale landschap. ‘Maar naast legale zelfstandige sekswerkers die voor hun eigen rechten opkomen en strijden tegen stigmatisering, worden er ook veel slachtoffers van mensenhandel en uitbuiting.’ Malsch heeft schattingen gelezen van 5.000 à 8.000 slachtoffers van mensenhandel in de seksindustrie per jaar in Nederland, hoewel exacte cijfers moeilijk vast te stellen zijn aangezien die handel zich in het onzichtbare afspeelt. ‘Dit zijn de vrouwen en enkele mannen die met geweld te maken krijgen, van wie de mensenhandelaar het paspoort inneemt, zodat zij niet weg kunnen, of die de weg naar de politie niet weten. Er is al jaren veel discussie over hoe we deze mensen in ons land het best kunnen helpen.’ Maar er lijkt niet één eenvoudige oplossing tegen uitbuiting in de seksindustrie.

Over dit vraagstuk stelt Malsch een internationaal boek samen met de titel *Human trafficking and sexual exploitation around the world: law, ideology, and experiences of sex workers and clients*. Aan dit boek werkt ook haar collega Gerrie Lodder mee, universitair docent Migratierecht bij de Open Universiteit, die onderzoek doet naar de bescherming van migranten tegen arbeidsuitbuiting in Nederland. Ze reageren op vier stellingen.

01

Uitbuiting in de seksindustrie is een complex probleem – EENS

Ja: alleen al de definities van mensenhandel in de seksindustrie zijn onduidelijk, zo blijkt wel uit de discussie waar Malsch en Lodder in belanden. Malsch: ‘Uitbuiting is de kern van mensenhandel.’ Waarop Lodder tegenspreekt: ‘Eigenlijk juist niet. Dat maakt strafrechtelijke vervolging zo lastig. Volgens de internationale verdragen is uitbuiting een van de drie elementen van mensenhandel en kan die pas als zodanig bestraft worden als alle elementen aanwezig zijn.’

Lodder vervolgt: ‘Wat het probleem bovendien complex maakt: er zijn binnen de gedwongen prostitutie verschillende groepen slachtoffers. Je hebt bijvoorbeeld de – vaak Nederlandse – meisjes die slachtoffer zijn van loverboys. En je hebt migranten. Daarbij geldt dat de wetgeving voor migranten uit bijvoorbeeld Oost-Europa, die hier in zekere zin mogen verblijven, anders is dan voor migranten van buiten de Europese Unie wanneer die hier illegaal verblijven.’

Wat is mensenhandel?

- 1) Een actie-element waarbij je iemand werft, vervoert, huisvest met het doel deze persoon uit te buiten.
- 2) De uitbuiting zelf. Dit kan gaan om seksuele, criminele of arbeidsuitbuiting. De uitbuiting zelf hoeft nog niet plaatsgevonden te hebben om van mensenhandel te kunnen spreken. Het gaat om de intentie.
- 3) Een dwangmiddel. Dat kan zowel psychische als fysieke dwang zijn. Onder psychische dwang valt ook misleiden of misbruik maken van een kwetsbare positie.

Nederland stelt daarnaast de uitbuiting zelf als apart misdrijf strafbaar.

Prof. dr. **Marijke Malsch** is sinds 2018 hoogleraar Empirical Legal Studies aan de Open Universiteit. Daarnaast is ze fellow bij het Nederlands Studiecentrum Criminaliteit en Rechtshandhaving (NSCR) in Amsterdam. Naast haar onderzoek werkte Malsch twintig jaar als rechter-plaatsvervanger en als raadsheerplaatsvervanger. Momenteel werkt ze met bijzonder hoogleraar Rechtsantropologie Janine Janssen aan het open access boek: *Human trafficking and sexual exploitation around the world: law, ideology, and experiences of sex workers and clients*. Gerrie Lodder schrijft een hoofdstuk voor dit boek. Er zijn bijdragen van andere auteurs uit verschillende landen.

Marijke Malsch

‘Via rechterlijke uitspraken hebben we onderzoek gedaan naar de trucs van mensenhandelaren’

02

Er moeten zwaardere straffen komen voor mensenhandelaren – ONEENS

Malsch: ‘Ik denk dat het te weinig oplevert als we alleen naar wetgeving kijken. Straffen zijn al behoorlijk zwaar, maar worden zelden opgelegd. Het probleem is dat een derde tot de helft van de zaken niet bewezen wordt. Bovendien levert het voor het slachtoffer vervelende situaties op als die moet getuigen en de mensenhandelaar wordt uiteindelijk vrijgesproken. Die weet dan wie aangifte heeft gedaan en kan wraak nemen. Ondertussen gaat dit soort praktijken gewoon door. Wat ik dan ook een zinnigere vraag vind: hoe voorkomen we dat mensen uitgebuit worden? Via rechterlijke uitspraken hebben we onderzoek gedaan naar de trucs van mensenhandelaren. Het blijkt dat die in 88 procent van de gevallen gebruikmaken van iemands kwetsbare positie om diegene in de prostitutie te krijgen en te houden. Zo knopen mannen relaties aan met jonge meisjes in instellingen, om hen vervolgens de seksindustrie in te loodsen. Bij buitenlandse vrouwen nemen mensenhandelaren vaak het paspoort af en de telefoon in. Deze vrouwen worden bijvoorbeeld op een vakantiepark geïsoleerd of – soms zonder dat ze weten waar ze zijn – tussen steden verplaatst. Mensenhandelaren maken ook vaak gebruik van dwangmiddelen. De slachtoffers worden constant in de gaten gehouden, het geld wordt meteen ingenomen of ze moeten tijdens hun menstruatie doorwerken. Soms hebben vrouwen blauwe plekken of sigarettenafdrukken op hun huid. Het lijkt effectiever om af te gaan op deze signalen, en vooral om te proberen vrouwen en meisjes minder kwetsbaar te maken. Dat heeft op den duur meer effect dan straffen steeds te verhogen.’

03

Zolang immigranten een kwetsbaardere positie hebben in de Nederlandse samenleving, blijven ze gevoelig voor (seksuele) uitbuiting – EENS

Lodder: ‘Als je hier niet legaal verblijft, loop je het risico het land uitgezet te worden zodra je uitbuiting meldt. Er is wel wetgeving voor migranten die geen verblijfsrecht hebben om in ieder geval gedurende het proces in Nederland te zijn, maar die is gekoppeld aan de strafrechtelijke vervolging. Als je niet mee wilt of kunt werken of als er onvoldoende aanknopingspunten zijn om een uitbuiters daadwerkelijk te vervolgen, houdt het verblijfsrecht van het slachtoffer meestal op. Ook krijgen slachtoffers pas compensatie als de rechter iemand aanwijst als dader. Wat dus vaak niet gebeurt.’

‘Ook zijn immigranten kwetsbaar, omdat ze de taal niet spreken, het rechtssysteem niet kennen en niet weten hoe Nederland als samenleving werkt’, legt Lodder uit. ‘Ze weten bijvoorbeeld niet of ze de politie kunnen vertrouwen. Bovendien hebben ze vaak een netwerk met mensen die in dezelfde situatie zitten. Veel migranten kiezen er dan ook voor om de uitbuiting niet te melden. Dan verdienen ze tenminste nog iets, en dat lijkt vaak beter dan potentieel teruggestuurd worden naar een land waar ze weinig perspectief hadden.’

Mr. dr. **Gerrie Lodder** is sinds 2022 universitair docent Migratierecht aan de Open Universiteit. Ze doet onderzoek naar Europees en Nederlands migratierecht, arbeidsuitbuiting, gezinshereniging en inburgering. Voorheen werkte ze ruim twintig jaar als onderzoeker en docent Migratierecht bij de Rechtenfaculteit van de Universiteit Leiden. Zij is auteur van het boek *Vreemdelingenrecht in vogelvlucht* en coauteur van het boek *European migration law*. Ook heeft ze de wetsevaluaties Juridische aspecten van de Wet inburgering buitenland (2009) en de Wet modern migratiebeleid (2019) uitgevoerd.

04

Voor mij als ‘gewone burger’ is dit onderwerp een ver-van-mijn-bedshow. Ik heb hier niets mee te maken en kan er toch niets aan doen – ONEENS

Malsch: ‘Elke vraag houdt het aanbod in stand. Dat geldt ook voor de seksindustrie. Als iemand een sekswerker bezoekt en sporen van uitbuiting ziet – blauwe plekken, een tatoeage met een afbeelding van een strik of iemand anders die het geld int – is de klant in overtreding wanneer diegene toch gebruikmaakt van de diensten. In de praktijk zien we echter dat mensen zulke situaties zelden melden bij de politie. De klant kiest – om het maar even plat te zeggen – gewoon een andere prostituee zonder blauwe plekken. Uit ons onderzoek blijkt dat klanten, op uitzonderingen na, de verantwoordelijkheid toch vaak bij de overheid leggen.’

Lodder: ‘De samenleving bekommert zich mijns inziens niet genoeg om de vreselijke uitbuiting van sommige mensen. We lijken ons onvoldoende te realiseren dat niet alleen prostitutie, maar ook veel goedkope producten en diensten mogelijk zijn doordat hele groepen mensen in omstandigheden werken die wij voor onszelf niet zouden tolereren. Daar zouden we in onze politieke keuzes meer voor mogen gaan staan.’

Wie zijn onze nieuwe – bijzonder – hoogleraren? Welke prangende wetenschapsvraag willen zij beantwoorden? Natasha Alechina over haar leerstoel **Safe and responsible AI** aan de faculteit Bètawetenschappen.

Waarom we niet bang hoeven te zijn voor AI

Tekst: Meyke Houben

Fotografie: Laurent Stevens

Waar gaat jouw leerstoel over ?

‘Mijn leerstoel Safe and responsible AI gaat enerzijds over het beveiligen van artificial intelligence (AI) technieken, zodat ze correct werken. Anderzijds gaat het over verantwoordelijk gebruik van AI, zodat de maatschappij beschermd is.’

Wat maakt dit wetenschapsgebied zo boeiend?

‘AI heeft een groot potentieel om ons leven ten goede te veranderen. Maar er zijn ook veel problemen: hoe weten we bijvoorbeeld dat wat ChatGPT zegt juist is? Hoe zorgen we ervoor dat de training van large language models, zoals ChatGPT, de privacy en het auteursrecht van mensen niet schendt? En hoe verminderen we het energieverbruik dat nodig is voor de training? Dit zijn allemaal wetenschappelijke vragen op het gebied van Safe en responsible AI – en allemaal zeer boeiend!’

Kun je een voorbeeld geven van hoe AI de mist in kan gaan?

‘Een chatbot gebaseerd op een eerder model – GPT-3 – was bedoeld als adviseur zelfmoordpreventie. Toen iemand tijdens de testfase aangaf dat hij zich slecht voelde en zelfmoord wilde plegen, zei GPT-3: “Het spijt me dat te horen. Ik kan je daarmee helpen.” De persoon vroeg: “Moet ik zelfmoord plegen?” GPT-3 antwoordde, in een poging behulpzaam te zijn: “Ik denk dat je dat zou moeten doen.” De chatbot is nooit ingezet. Maar het is duidelijk dat we ervoor moeten zorgen dat AI niet wordt gebruikt als het schade kan veroorzaken.’

Welke prangende onderzoeksvraag wil jij beantwoorden?

‘Ik ontwikkel technieken die garanderen dat het resultaat van machine learning voldoet aan vooraf vastgelegde regels. Dat doe ik in de context van reinforcement learning. Daarbij kunnen AI-systemen zelfstandig leren door beslissingen te nemen en te leren van de resultaten. Voor mij is een belangrijke onderzoeksvraag hoe we die technieken kunnen uitbreiden naar large language models.’

Hoe draagt jouw leerstoel bij aan vraagstukken die nu spelen in onze maatschappij?

‘Er is momenteel een duidelijk en deels gerechtvaardigd gebrek aan vertrouwen in AI-technieken in de maatschappij. Mijn leerstoel is opgezet om onderzoek te doen naar het verbeteren van de betrouwbaarheid van AI-systemen, en om ongegronde angsten weg te nemen. Zoals het idee dat superintelligentie een gevaar vormt voor ons als mensheid. Daar hoeven we niet bang voor te zijn.’

Vijf vragen over steden bouwen op het water

Bouwen op het water kan in Nederland veel voordelen bieden: het creëert extra woonruimte, we hebben meer plek voor natuurgebieden en bij hoge rivierstanden houden we droge voeten. Toch hebben we nog altijd geen drijvende stad. We vragen Pernille van der Plank, hoogleraar Goederenrecht van de Open Universiteit, hoe dit precies zit.

01

Een stad bouwen op het water, waarom is dat nodig?

Voor een land als Nederland – met veel mensen, weinig ruimte en volop water – klinkt het ideaal: een drijvende stad. Grootschalig bouwen op het water kan inderdaad een oplossing zijn voor allerlei vraagstukken. De bevolking blijft groeien, maar we kunnen niet nog meer natuur opofferen om huizen te bouwen. Daarvoor komen we land tekort. Bovendien: nu de zeespiegel stijgt, is drijvend wonen een manier om mee te bewegen met het water.

‘Bouwen op het water heeft de toekomst’, benadrukt Van der Plank. Zij doet al jaren onderzoek naar de juridische kant van dit onderwerp. ‘Ik ben ervan overtuigd dat we op veel grotere schaal op het water gaan wonen, simpelweg omdat dat veel voordelen heeft. De eerste stappen daartoe worden nu gezet.’

‘Omdat je zo’n drijvende stad *from scratch* bouwt, kun je gemakkelijk allerlei nieuwe duurzame technieken inzetten’, legt Van der Plank uit. ‘Denk aan woningen waar je met regenwater de wc doorspoelt. Het is bijna niet te doen om zulke vernieuwingen op grote schaal toe te passen in bestaande dorpen en steden. De leidingen liggen er al, alles omgooien is erg ingrijpend. Maar bouw je een drijvende stad, dan begin je als het ware met een blanco canvas. Je kunt dus opnieuw bekijken hoe je een woonwijk praktisch, efficiënt en duurzaam inricht.’

02

Hoe ziet de drijvende stad van de toekomst eruit?

Voor de duidelijkheid: bij drijvende steden moet je volgens Van der Plank niet denken aan kunstmatige ‘eilanden’ die ver op zee liggen. ‘Dat zou onhandig zijn. Want hoe zorg je dan voor een goede verbinding met ziekenhuizen, winkels en andere voorzieningen op het land? Het is niet de bedoeling dat drijvende steden afgezonderde gemeenschappen worden, of dat ze alleen bedoeld zijn voor de *happy few*. We zien juist voor ons dat ze een logische, natuurlijke verbinding hebben met bestaande steden en dorpen.’

Nederland heeft bijvoorbeeld veel binnenwateren die zich goed lenen voor bebouwing. De drijvende platforms kunnen overigens zó groot worden, dat je als bezoeker niet eens meer doorhebt dat je op het water zit. Waar we in elk geval voorzichtig mee moeten zijn, benadrukt de hoogleraar, is bouwen op land onder zeeniveau. Dat gebeurt nog steeds volop. Maar het is risicovol, als je kijkt naar de toekomst. Want de verwachting is dat we steeds vaker te maken krijgen met hoog water en overstromingen.

Wonen we in Nederland over honderd jaar alléén nog maar op het water? Dat ook weer niet, denkt Van der Plank. ‘Drijvend wonen is niet de heilige graal of dé oplossing voor alle problemen. Maar het biedt wel goede kansen als we het meenemen in ruimtelijke plannen.’

03

Klinkt mooi, dus waarom hebben we in Nederland nog geen drijvende steden?

Technisch is een drijvende stad bouwen al mogelijk, stelt Van der Plank. ‘Natuurlijk moeten we nog meer onderzoek doen: hoe maak je zo’n platform bijvoorbeeld stevig vast in de bodem, hoe zorg je ervoor dat de golfslag wordt tegengehouden als je op zee bouwt, en welke invloed heeft een drijvende stad precies op het ecosysteem? Maar dit zijn niet de grootste belemmeringen.’

Dat er nog geen drijvende steden – of zelfs maar woonwijken – worden gebouwd, ligt vooral aan de wet. Regels over het bouwen van woningen en kantoren gelden namelijk alleen voor gebouwen die op de grond staan. En een drijvend platform is juridisch gezien geen ‘grond’, legt Van der Plank uit. ‘Sterker nog: het wordt gezien als een schip. Eén woonark op het water kennen we, de regels daarover zijn duidelijk. Maar zo gauw je meerdere gebouwen op hetzelfde platform wilt plaatsen, wordt het ingewikkeld.’

Want op een schip mag je nu eenmaal geen huizen bouwen, zegt de hoogleraar. ‘Dat is een beetje een ingewikkeld verhaal, maar het is in strijd met allerlei regels en internationale verdragen. Mede daardoor is er geen bank die zo’n project zou financieren. Het wijkt gewoon té veel af van alles wat we kennen. Nieuwe initiatieven om op grotere schaal drijvend te bouwen ketsen telkens af op deze juridische barrières.’

04

Kunnen we niet gewoon de regels veranderen?

Uiteindelijk wel, maar dat is een ingewikkelde puzzel. Je moet namelijk tot in detail uitzoeken hoe een drijvende stad past binnen het bestaande rechtssysteem. Met andere woorden: hoe zorg je ervoor dat zo’n stad niet langer het label ‘schip’ krijgt – zonder dat daardoor allerlei bestaande regels overhoop worden gegooid?

Van der Plank: ‘Je zou misschien zeggen: zorg gewoon dat de bouwregels ook voor schepen gelden. Maar zo simpel is het niet. Want je wilt natuurlijk niet dat die regels voor álle schepen gelden. Het is daarom nodig om nieuwe kaders te schetsen. Dat wil zeggen dat je voor elke regel afzonderlijk moet kijken hoe die rijmt met de nieuwe situatie.’

Nederland is trouwens niet het enige land dat tegen deze juridische barrières aanloopt. Vrijwel alle landen ter wereld worstelen met vergelijkbare issues, zegt Van der Plank. ‘Op de Malediven, ten zuidwesten van India, wordt op dit moment de eerste drijvende stad ter wereld gebouwd. Dat het daar wél lukt, komt doordat de zeespiegel er heel snel stijgt. Het land loopt al onder en dat veroorzaakt grote problemen. Daardoor was de lokale overheid zeer bereid om snel de regelgeving aan te passen en de realisatie ervan mogelijk te maken.’

05

Wat kunnen we doen om het probleem op te lossen?

De eerste stap is: onderzoek doen. Dit voorjaar startte een grote studie, waarin de Open Universiteit samenwerkt in een consortium van verschillende universiteiten, hogescholen, overheden en bedrijven. Doel van dit onderzoek is om alle barrières in kaart te brengen die de drijvende stad nu nog in de weg staan – zowel de juridische als ecologische, technische en economische barrières.

Tien promovendi en twee postdocs werken aan het project, onder begeleiding van een team hoogleraren. Wetenschappers van allerlei disciplines zijn betrokken. ‘Hopelijk weten we over vijf jaar precies wat er moet gebeuren om echt grootschalig drijvend bouwen mogelijk te maken’, aldus Van der Plank.

De uitkomsten van het onderzoek zijn niet alleen interessant voor Nederland, maar kunnen naar verwachting ook andere landen helpen in hun zoektocht naar drijvend wonen. ‘In Nederland lopen we aardig voorop als het gaat om bouwen op het water. Die drijvende stad op de Malediven is ontworpen door een Nederlands bedrijf. En hoewel de uitkomsten van ons onderzoek waarschijnlijk niet overal een-op-een toepasbaar zijn, verwacht ik zeker dat ook anderen straks kunnen profiteren van ons werk.’

Prof. dr. **Pernille van der Plank** is sinds 2023 hoogleraar Goederenrecht aan de Open Universiteit. Ze is ook voorzitter van de vakgroep Privaatrecht. Van der Plank was eerder tien jaar verbonden aan de Universiteit Utrecht. Ze promoveerde aan de Radboud Universiteit Nijmegen, op een onderzoek naar hoe nieuwe vormen van bouwen zich verhouden tot eeuwenoude rechtsregels. Met dat thema houdt ze zich nog steeds bezig. Bouwen op het water valt hieronder, maar ze richt zich ook andere kwesties. Zo onderzoekt ze onder meer welke juridische vraagstukken er in de toekomst zullen spelen bij duurzame vastgoedprojecten, en hoe we daarop nu al kunnen inspelen.

Promotieonderzoek

Business-IT alignment is echt mensenwerk

Aligning through complexity: a co-evolutionary information systems alignment approach to address complex environments in the pursuit of business-IT alignment.

Faculteit Bètawetenschappen

Dr. Pien Walraven

Informatiemanager onderwijs bij de Radboud Universiteit

De geoliede machine: het is een bekende metafoor voor een soepel lopende organisatie. Alleen is een organisatie of instantie natuurlijk geen machine; ze bestaat uit mensen. En dat vraagt een wezenlijk andere benadering, benadrukt ook het promotieonderzoek van Pien Walraven naar business-IT alignment (BITA): een gezamenlijk gedragen inzet en gebruik van IT die passen bij de doelen, behoeften en strategieën van de organisatie. Dit is belangrijk om problemen te voorkomen. Er zijn genoeg voorbeelden van mislukte IT-projecten zonder duidelijk resultaat.

Zeker voor complexe organisaties is het creëren van BITA een uitdaging. Alleen al door de vaak tegenstrijdige doelen en verschillende visies van stakeholders. Volgens Walraven draait het bij BITA in dit soort organisaties uiteindelijk om de motivatie en competentie om mensen met verschillende perspectieven op één lijn te krijgen.

Een voorbeeld is de introductie van het elektronisch patiëntendossier (EPD). Medewerkers in een ziekenhuis kijken verschillend naar de 'juiste' toepassing van het EPD. Zo probeert een manager vanuit het uitgangspunt 'patiënt centraal' misschien de meest efficiënte hulp te bieden, terwijl een verpleegkundige mogelijk juist persoonsgericht wil werken. Beide perspectieven vragen om andere IT-toepassingen.

Om de 'juiste' toepassing te vinden, is het belangrijk om verschillen expliciet te maken, en samen te bepalen waar een organisatie voor staat en wat dat betekent voor het gebruik van IT. Als complexe organisaties dit integraal – op verschillende niveaus – toepassen en alle partijen motiveren en faciliteren om echt samen te werken, kunnen ook zij business-IT alignment creëren.

Het stikstofprobleem: alle kleine bee(s)tjes helpen

Maatregelen uitstellen. Verantwoordelijkheid heen en weer pingpongen. Raoul Beunen, sinds dit jaar hoogleraar Milieubeleid aan de Open Universiteit, heeft het allemaal voorbij zien komen. Misschien nog wel het meest in het stikstofdossier. Hij onderzoekt hoe je met de nieuwste ecologische inzichten en ontwikkelingen in de milieu- en regelgeving wél kunt komen tot geloofwaardig beleid. En waarschuwt: 'Weer op zoek gaan naar juridische geitenpaadjes, dat wordt 'm niet.'

‘Onderzoeken en publiceren is niet meer voldoende. Wetenschappers moeten zaken proactiever uitleggen en waarschuwen’

De stikstofproblematiek staat al een paar jaar hoog op de politieke en maatschappelijke agenda. Reden te meer voor Open Magazine om Raoul Beunen te spreken.

Ben je opgegroeid in de natuur?

‘Ik kom oorspronkelijk uit een klein plaatsje in Oost-Brabant, De Rips. Wij woonden net buiten het dorp, naast het bos. Ik vond het daar hartstikke leuk en was veel buiten.’

Was jouw studiekeuze daarmee snel duidelijk?

‘Dat was even zoeken. Ik kende veel mensen die vanuit eenzelfde interesse biologie waren gaan studeren. Maar toen ik mijn middelbareschooltijd afrondde, waren die veelal werkloos. En biologisch-ecologisch onderzoek trok me niet per se. Ik wist wél: ik wil naar Wageningen, want daar doen ze iets met groen en natuur.’

Ik bezocht een open dag van die universiteit en ontmoette er iemand die de opleiding Planologie had gedaan en bij Natuurmonumenten werkte. Ik dacht: Dat wil ik ook. Dus die opleiding ben ik gaan volgen. En van daaruit kwam ik in het onderwijs en onderzoek terecht.’

Je promoveerde op Vogel- en Habitatrichtlijnen. Hoe kwam dat onderwerp op jouw pad?

‘Ik werkte als onderzoeker en leverde mijn bijdrage aan een project bij het Kennemermeer. Daar gaf ik een soort *second opinion*. Het draaide om de eventuele aanleg van een weg door beschermd natuurgebied. Alleen: niemand wist dat dit een beschermd gebied was. Dat ontdekte ik toen ik me erin verdiepte. Sterker nog, het bleek zelfs Natura 2000-gebied te zijn. Dus ik klopte bij het ministerie en andere betrokken instanties aan: wat heeft dat voor consequenties voor wat daar wel en niet is toegestaan? Daarbij viel het me op dat bijna niemand wist dat die Vogel- en Habitatrichtlijnen van kracht waren. Ik dacht: Hoe kan dat? We hebben beleid. Maar als niemand

weet dat dat er is, dan is het niet vreemd dat het niet werkt. In mijn promotieonderzoek heb ik dat nader bekeken. Daarin liet ik zien dat Nederlandse overheden veel te weinig deden om invulling te geven aan de verplichtingen van de Vogel- en Habitatrichtlijnen.’

Inmiddels niet meer.

‘Het veranderde door rechtszaken. Zo wees Stichting Das&Boom op de aanwezigheid van de korenwolf op het bedrijventerrein Avantis vlak bij de Open Universiteit in Heerlen. De rechtszaak maakte duidelijk dat overheden wettelijke verplichtingen voor de bescherming van de natuur niet zomaar mogen negeren. Dat was een van de eerste zaken waarmee de Habitatrichtlijn aandacht kreeg in de media. De opstelling van Das&Boom kreeg daarna veel navolging.’

En daarmee waren die richtlijnen plots geen dode letter meer.

‘Precies. Na de rechterlijke uitspraken waren overheden zoekende naar hoe het nu verder moest. Maar de conclusie ‘Niet alles kan’, zoals VVD-politicus Johan Remkes het in zijn rol van onafhankelijk leider van de gesprekken tussen het kabinet en de boeren zo mooi formuleerde, wilde bijna niemand trekken. Zeker verantwoordelijke bestuurders niet. Die kozen ervoor om plannen aan te passen of regels te versoepelen dan wel te omzeilen. De spreekwoordelijke geitenpaadjes. Het uitgangspunt was: als men maar vergunningen kon blijven afgeven. Op den duur kwamen daar problemen van.’

Ging het rondom het stikstofdossier anders?

‘Nee, daar namen overheden dezelfde houding aan. Stikstof is een van de dossiers waar het het meest vastliep.’

Waar ging het fout?

‘In het laatste kwart van de twintigste eeuw groeide het bewustzijn over de grote negatieve gevolgen die de veehouderij in Nederland heeft voor natuur en gezondheid. Destijds was de problematiek veel groter dan nu. Het toenmalige beleid had deels effect. De sloten in het deel van Noord-Brabant van mijn jonge jaren stonden soms letterlijk vol mest, en daar zie je nu het water weer en leven in de sloot. Maar rond de millenniumwisseling werden de milieuambities naar beneden bijgesteld. Beleid op dat gebied werd steeds meer als lastig en belemmerend ervaren.’

De Nederlanders lieten de politiek begaan. Waarom?

‘Dat had misschien ook te maken met de terminologie. In de jaren zeventig en tachtig ging het over mest. Daarna had men het over ammoniak. Vervolgens werd het stikstof. Daarmee is het probleem abstracter geworden. Bovendien worden de gevolgen van stikstof pas over langere tijd zichtbaar. Daardoor is het lastig om mensen bewust te maken van het probleem.’

Milieu- en bewonersorganisaties kwamen wel in het geweer.

‘Eind vorige eeuw begonnen die met juridische procedures, die geregeld succes hadden. Dat werden er steeds meer. Dat maakte vergunningverlening voor uitbreiding van veehouderijbedrijven steeds lastiger. Zo’n vergunning kan alleen worden verleend als de extra activiteit geen significante effecten heeft. Dat is meestal niet het geval. Uitbreiding betekent meer uitstoot, en dus ook meer neerslag van stikstof – met negatieve gevolgen voor natuur en biodiversiteit. Om vergunningverlening toch mogelijk te maken, bedachten enkele politici geitenpaadjes om de wettelijke verplichtingen te omzeilen. Een daarvan was het Programma Aanpak Stikstof (PAS). Dat maakte het mogelijk om vergunningen te verlenen op

‘Het stikstofprobleem wordt te gemakkelijk geridiculiseerd’

Prof. dr. ir. **Raoul Beunen** is hoogleraar Milieubeleid aan de Open Universiteit. Hij studeerde Landinrichtingswetenschappen aan de Wageningen Universiteit en promoveerde daar in 2010 op onderzoek naar beleid over de Vogel- en Habitatrichtlijn. Beunen was ook universitair docent in Wageningen en vervulde die rol vanaf 2014 aan de Open Universiteit. Daarna werd hij er universitair hoofddocent en is nu hoogleraar. Sinds 2013 is hij ook redactielid van de *Journal of Environmental Planning and Management*.

basis van positieve effecten van maatregelen die nog genomen moesten worden, bijvoorbeeld het aanbrengen van een emissiearme stalvloer.’

Vanaf het begin werd gewaarschuwd. Waarom zette de politiek stug door?

‘Meerdere rapporten en adviezen waren negatief, maar politici winkelden selectief. Het Planbureau voor de Leefomgeving concludeerde bijvoorbeeld dat programmatische aanpak een goede benadering was, maar dat de PAS-aanpak niet de juiste was. De verantwoordelijke staatssecretaris belichtte vervolgens alleen dat eerste element en liet weten dat het Planbureau positief was. Ger Koopmans, als CDA-Kamerlid een van de geestelijke vaders van het PAS, kreeg de vraag: “Stel dat de rechter het afschiet?” Hij zei: “Als het ooit zover mocht komen – ik waag en wens dat te betwijfelen – hebben wij de argumenten.” Struisvogelpolitiek overheerste, en in de tussentijd zijn duizenden vergunningen afgegeven aan agrarische ondernemingen.’

Tot de rechter ingreep.

‘Dat duurde even. Pas na de inwerkingtreding van het programma in 2015 kon bezwaar worden gemaakt. Dat leidde uiteindelijk tot een vernietigende uitspraak van de Raad van State.’

En rigoureuze voorstellen van stikstofminister Christianne van der Wal.

‘Ik vind het nog steeds lastig om te duiden in hoeverre Van der Wal het probleem echt wilde oplossen. De toonzetting veranderde wel. Van der Wal legde keer op keer uit dat het eigenlijk niet over stikstof ging, maar over natuur. Een positieve ontwikkeling, want haar voorgangers spraken voornamelijk over het juridische probleem. Inmiddels zie je een strategisch pingpongspelletje ontstaan tussen provincies en de Rijksoverheid. Het Rijk geeft logischerwijze aan: er ligt veel werk voor die provincie, want zij hebben de specifieke gebiedskennis. Maar dan zeggen de provincies: het Rijk moet dingen doen, want dat heeft financiële middelen en moet de kaders meegeven. Voor beide standpunten valt best iets te zeggen, maar daardoor krijg je een situatie waarbij overheden naar elkaar wijzen in plaats van dat ze maatregelen nemen om de natuur te beschermen en de problemen aan te pakken.

Het Rijk zou in plaats daarvan voor duidelijke wet- en regelgeving moeten zorgen. Met de plannen van Van der Wal lijkt het alsof de verplichtingen om stikstof te verminderen nieuw zijn, maar die lagen al vast. Die verplichtingen gingen bovendien verder dan de nu

vastgelegde min 40 procent. De opdracht is ook urgenter dan uiterlijk 2030 of 2035. Door die jaartallen te noemen, wordt veel verschoven naar de toekomst. Terwijl het gaat over dat wat we nú kunnen doen.'

Tijdens de stikstofcrisis kwamen de media plots op u af.

'In het begin werd ik vooral benaderd met de vraag om zaken uit te leggen. Als je meer in de media komt, ga je ook meer nadenken: wat ga ik wel en niet zeggen? Hoe ga ik het zeggen? Terugkijkend durf ik best te stellen dat het gevoerde beleid slecht was. Dat beargumenteer ik dan ook. Ik probeer wel zoveel mogelijk weg te blijven bij een vraag als: "Wat moet er nu met de intensieve veehouderij gebeuren?" Daarvoor heb ik inmiddels van die zinnetjes paraat als: "Dat is aan de politiek." Ook om gedoe te voorkomen. Want bij collega's die niet eens heel gewaagde of politieke uitspraken deden, vielen beweringen soms verkeerd. Dan krijg je veel over je heen.'

Hebt u daar zelf last van gehad?

'Nee. In het ergste geval noemen ze je "nepwetenschapper". Maar dat gebeurt zelden. Anders dan bij sommige anderen heeft het op sociale media nooit persoonlijke verwensingen geregend.'

Gaat u op elke uitnodiging in?

'Nee. Bij talkshows is op de inhoud ingaan nog weleens lastig. En andere programma's formuleren stellingen waar te veel framing in zit.'

Lukt het om het stikstofprobleem minder abstract te maken?

'Ik probeer het, maar denk eerlijk gezegd dat het niet altijd lukt. Het blijft moeilijk.'

Ook omdat andere vragen centraal komen te staan, zoals: 'Is dat ingrijpen nu wel echt nodig' of: 'Is het niet gewoon boertje pesten?'

'Het probleem wordt gemakkelijk geridiculiseerd. Sommige partijen beweren dat de vergunningseisen zo streng zijn dat er geen hondendrol meer bij mag komen. Als je dat zo vertelt, klinkt het ook raar. Dan probeer ik uit te leggen: het gaat niet om dat kleine beetje extra, maar om de optelsom van vele kleine beetjes. Die zijn er samen te veel, waardoor de natuur er nu slecht voorstaat. Ik wil duidelijk maken dat niet een bepaald plantje wordt bedreigd, maar hele ecosystemen.'

Hoe kunt u via uw werk aan de Open Universiteit bijdragen aan een oplossing?

'Ik onderzoek hoe je met de nieuwste ecologische inzichten en ontwikkelingen in de milieu- en regelgeving kunt komen tot geloofwaardig beleid. Dat betekent ook inzoomen en gebiedsprocessen bekijken: hoe moet een gebied er in de toekomst uitzien? Wat betekent dat qua inrichting? Hoe weeg je alle belangen en betrek je alle partijen?'

Maakt het u weleens moedeloos? Het probleem is al zo lang bekend en de aanpak blijft uit of verloopt stroperig.

'Het leidt wel tot een andere houding. Door de klimaatverandering zijn veel wetenschappers zich ervan bewust geworden dat onderzoeken en publiceren – om vervolgens het verdere oordeel aan anderen over te laten – niet meer voldoende zijn. Het is noodzakelijk om actiever of zelfs proactiever zaken uit te leggen en eventueel te waarschuwen. Met een aantal wetenschappers heb ik bijvoorbeeld een stuk voor *Trouw* geschreven. Daarin namen we – op basis van de wetenschappelijke kennis – ook een standpunt in: houd hier rekening mee en doe dit vooral niet.'

Verder werd ik vorig jaar september uitgenodigd om te verschijnen voor de Tweede Kamercommissie Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit. Daar heb ik de kritiek niet gemedend en gezegd: "Jullie, in elk geval jullie voorgangers, hebben veel stekken laten vallen, waardoor jullie nu een probleem hebben. En als je het wilt oplossen, dan moet je het echt zoeken in vermindering van de uitstoot. Want weer op zoek gaan naar juridische geitenpaadjes, dat wordt 'm niet.'"

Tekst: Paul van der Steen

Fotografie: Laurent Stevens en Sanne Linssen

A photograph of three men standing side-by-side, wearing dark blue academic gowns and caps. The man on the left is older with light hair, the man in the middle is younger with dark hair, and the man on the right is older with light hair and wears a large silver chain and medallion. The man in the middle has a red 'Open Universiteit' logo on his gown. They are standing against a dark grey background.

Verantwoord ondernemen helpt de wereld én aandeelhouders echt vooruit

De Open Universiteit kende in 2023 een eredoctoraat toe aan de Britse hoogleraar Finance Alex Edmans. Zijn belangrijkste boodschap: baseer het oordeel over maatschappelijk verantwoord ondernemen niet op aannames en vooroordelen, maar haal met gedegen onderzoek de feiten boven tafel. 'Als dat wat je te zeggen hebt als wetenschapper niet stoelt op bewijzen, betekent het weinig.'

Onderzoek echt, als je onderzoekt.' Hoogleraar Finance aan de London Business School Alex Edmans kan het niet genoeg benadrukken. 'Mensen geloven graag wat ze willen geloven. Dat maakt dat ze vooral openstaan voor dat wat hun bestaande opvattingen bevestigt.' In het post-truth-tijdperk laten publiek, pers en politiek zich relatief gemakkelijk in die fuik lokken, vindt de hoogleraar. Ook voor de wetenschap ligt dat gevaar op de loer, terwijl die juist de taak heeft om met gedegen studies de feiten boven tafel te krijgen.

Analyse top 100 werkgevers

Over feiten versus fictie gesproken: lange tijd stond in de financiële wereld het maximaliseren van de aandeelhouderswaarde hoog in het vaandel. Duurzame financiering werd meestal weggehoond. Het stond gelijk aan zweverigheid en bomen knuffelen. Wat ook niet hielp, was dat onderzoek dat de standpunten van deze laatstgenoemde groep onderschreef, vaak naar de gewenste antwoorden toewerkte. Edmans koos daarentegen voor écht onderzoeken. Hij kwam met resultaten die zowel de voorstanders van maximale aandeelhouderswaarde als die van een duurzamere aanpak tevreden zouden stellen. Daarvoor analyseerde hij de honderd beste werkgevers van de Verenigde Staten. De hoogleraar ontdekte dat zij de afgelopen jaren gemiddeld 2,3 tot 3,8 procent per jaar meer aandeelhouderswaarde creëerden dan hun concurrenten. Opgeteld gaat het over die hele periode om een verbeterde prestatie van 89 tot 184 procent.

Groei van de taart door duurzaam ondernemen

Welke conclusies kunnen we hieruit trekken? Edmans: 'Dat meer winst niet een bitter gevecht is om stukken van dezelfde taart. Het oude idee is dat de waarde voor de aandeelhouders alleen kan toenemen door minder belasting te betalen of lagere lonen uit te keren. Op die manier blijft er meer taart voor hen over. Maar die instelling kan zelfs tegen je werken, bijvoorbeeld doordat personeel massaal vertrekt. Bovendien: duurzaam ondernemen kan de taart juist laten groeien. Personeel dat goed wordt behandeld, is namelijk tevredener en gaat geïnspireerder aan de slag. Daardoor komt er meer en beter werk uit hun handen.' Edmans bestrijdt dat elk soort groei schadelijk is. 'Groei is niet per definitie meer spullen, meer vervuiling. Economische groei kan net zo goed ontstaan door andere productiemethoden, milieutechnische verbeteringen, een einde aan het lijden van dieren of beter onderwijs.'

Edmans' eigenzinnige bijdragen

Edmans ontving in 2023 tijdens de 39ste Dies Natalis van de Open Universiteit een eredoctoraat. De Open Universiteit looft Edmans bij de toekenning van het eredoctoraat – zijn eerste – voor zijn eigenzinnige bijdragen over doelgericht ondernemen en besturen,

'Personeel dat goed wordt behandeld, is tevredener en gaat geïnspireerder aan de slag. Daardoor komt er meer en beter werk uit hun handen'

Prof. dr. Alex Edmans is hoogleraar Finance aan de London Business School. Hij volgde een bachelor Economics and Management aan de Universiteit van Oxford en behaalde zijn PhD aan het Massachusetts Institute of Technology. Sinds 2022 is Edmans directeur van de American Finance Association, in datzelfde jaar werd hij ook bestuurder bij The Investor Forum. Van januari 2017 tot december 2022 was hij hoofdredacteur van de *Review of Finance*, het belangrijkste tijdschrift op financieel vlak in Europa. In 2024 verscheen zijn boek *May Contain Lies* over misinformatie.

duurzaam investeren en gedragseconomie. Daarnaast prijst de universiteit de inspanningen van de Brit om zijn kennis met zoveel mogelijk mensen te delen. Hij probeert een brug te slaan tussen de wetenschap en het grote publiek. TED-talks lijken hem even gemakkelijk af te gaan als het toespreken van het Britse parlement en het World Economic Forum in Davos. Met zijn publieke optredens hoopt Edmans dat zijn boodschap over het op verantwoorde wijze laten groeien van de taart een breed publiek bereikt.

Feiten horen het te winnen van aannames

De hoogleraar houdt van het rationele van wetenschap. Blijf met beide benen op de grond staan, luidt zijn motto. Net als: feiten horen het te winnen van aannames. Onderzoek alles en behoud het juiste. 'Ik blijf bij voorkeur weg bij de hyperbolen en de dramatiek. De werkelijkheid is nu eenmaal vaak minder extreem en opwindend – maar toch interessant genoeg. Te mooie verhalen zijn vaak valkuilen. Theranos, het bedrijf van de Amerikaanse Elizabeth Holmes, was op een zeker moment miljarden waard. Ze had zogenaamd een bloedtest uitgevonden die met één vingerprik van alles kon aantonen. Dat alles geïnspireerd en gemotiveerd door het overlijden van haar oom aan kanker. Iedereen wilde daarin geloven. Dat maakte haar zeer vermogend, maar het bleek één grote fraude te zijn.'

Zelf zat Edmans al jong op het spoor van economie en financiën. 'Je specialiseert je in Engeland in een vrij vroeg stadium. Wat ik mooi vind aan die onderzoeksterreinen,

is dat er ruimte voor discussie is. Iets is niet A of B. Theorieën leggen een basis voor die discussie. Zo kun je beargumenteren dat de belastingen omlaag moeten, maar evengoed beargumenteren dat ze omhoog moeten en daar een levendig debat over voeren.'

Kahneman inspirator

Onderzoek van anderen inspireert Edmans voortdurend en zet hem aan tot denken. Gevraagd naar één groot voorbeeld in de wetenschap noemt hij de Israëlische psycholoog Daniel Kahneman, die in 2002 de Nobelprijs voor de Economie won. 'Hij was een van de grondleggers van de gedragseconomie. Hij toonde op zeer overtuigende wijze en gedegen onderbouwd aan dat mensen niet alleen rationeel maar ook irrationeel keuzes maken. Dat was voor die tijd een revolutionaire gedachte, omdat men er in het algemeen nog van uitging dat economische beslissingen voortkwamen uit volkomen rationele afwegingen.'

Kahneman dwingt ook om een andere reden respect af bij Edmans: 'Hij verwerkte al zijn onderzoeksresultaten in *Ons feilbare denken*, een zeer leesbaar boek dat uitgroeide tot een bestseller en een breed publiek bereikte. Dat is wat ik ook probeer met een deel van mijn publicaties en met TED-talks. Daarbij maak ik graag gebruik van anekdotes. Verhalen blijven nu eenmaal beter hangen dan statistieken. Maar de anekdotes zijn altijd van secundair belang. Als dat wat je te zeggen hebt als wetenschapper niet stoelt op bewijzen, betekent het weinig.'

Promotieonderzoek

Genderdivers leiderschap is goed voor het milieu

Board Gender Diversity and Sustainability Performance of firms in the Chinese Context: A National level, Sub-National level, and Industry level analysis

Faculteit Managementwetenschappen

Dr. Khwaja Naveed

Postdoctoraal onderzoeker United Arab Emirates University

Milieubewust ondernemen is een hot topic. Net als genderdiversiteit. Maar: wat is het verband tussen die twee thema's? Stimuleert diversiteit in de bedrijfstop het milieu-engagement? Ja, zo blijkt uit het proefschrift van Khwaja Naveed. Hij onderzocht het verband tussen diversiteit van mannen en vrouwen in de raad van bestuur en de inzet op duurzaamheid. Hiervoor keek hij naar Chinese beursgenoteerde ondernemingen. Zijn conclusie: in het algemeen gaat meer genderdiversiteit in de raad van bestuur gepaard met een sterkere betrokkenheid bij het milieu.

Naveed dook nog dieper in het onderzoeksthema, omdat eerdere studies naar dit verband gemengde resultaten opleverden. Naast genderdiversiteit zijn er namelijk ook

meerdere externe factoren die beïnvloeden hoe bedrijven omgaan met duurzaamheid. Ondernemingen hebben te maken met allerlei institutionele regels en ethische normen die per land verschillen. Vooral ontwikkelingslanden zitten vaak klem tussen het verlangen naar economische groei en sociale- en milieugerelateerde problemen. Daarnaast beïnvloeden regionale omstandigheden het verband tussen genderdiversiteit en milieubewustzijn. Regio's kunnen namelijk verschillende institutionele druk uitoefenen.

Wat kunnen managers en beleidsmakers van bedrijven en organisaties in ontwikkelingslanden met de conclusies uit dit promotieonderzoek? Het kan hen helpen bij het maken van strategieën om milieu-innovatie te bevorderen en de duurzaamheid van bedrijven op lange termijn te waarborgen.

Wie zijn onze nieuwe – bijzonder – hoogleraren? Welke prangende wetenschapsvraag willen zij beantwoorden? Jules Ellis over zijn leerstoel **Theorie en methoden in de psychologie** aan de faculteit Psychologie.

Het evenwicht tussen eenvoud en accuraatheid

Tekst: Meyke Houben

Fotografie: Laurent Stevens

Waar gaat jouw leerstoel over?

‘Over theorievorming in de psychologie. Het doel van veel psychologisch onderzoek is om mensen te begrijpen en te helpen. Daarvoor hebben we theorieën nodig die aangeven welke verbanden we vermoeden, en die ons helpen mensen te helpen. Hoe maak je zulke theorieën? Daarover gaat mijn onderzoek.’

Wat maakt dit wetenschapsgebied zo boeiend?

‘Mensen zijn bijzonder ingewikkeld en divers. Zonder wetenschappelijke methoden zijn conclusies over jezelf en anderen vaak vertekend. Om rekening te houden met die variaties, heb je statistische technieken nodig. Maar die sluiten vaak niet goed aan bij het menselijk denken. Niet bij het denken van de onderzochte personen; de wiskundige modellen passen niet per se goed bij de psychologische processen die je onderzoekt. En ook niet bij het denken van de onderzoekende personen; statistiek is moeilijk en vaak tegenintuïtief, waardoor je gemakkelijk en onbedoeld fouten maakt. We moeten dus continu een balans zoeken tussen eenvoud en accuraatheid. Dat houdt het spannend. Maar de belangrijkste reden dat ik dit vakgebied ooit heb gekozen, is de breedte ervan. Ik kan me met alle gebieden binnen de psychologie bezighouden.’

Waarom vind je dit onderwerp zo boeiend?

‘In een experiment uit 1973 liet Storms zien dat de verklaringen die

mensen geven voor hun eigen gedrag veranderen als zij videobeelden zien van dat gedrag. Bizar toch? Je kunt dus niet zomaar vertrouwen op verklaringen die iemand voor het eigen gedrag geeft. Mede daarom moeten we gedrag van mensen systematisch onderzoeken.’

Welke prangende onderzoeksvraag wil jij beantwoorden?

‘Hoe kunnen we mensen overhalen om beter om te gaan met dieren? Inclusief schapen en wolven. Het lijkt misschien of dit niks te maken heeft met mijn leerstoel, maar meerdere medewerkers van mijn vakgroep, zowel theoretici als methodologen, doen onderzoek of geven onderwijs over mens-dierrelaties.’

Hoe draagt jouw leerstoel bij aan vraagstukken die nu spelen in onze maatschappij?

‘Ik hoop dat mensen toleranter worden voor verschillen in persoonlijkheid. Academici bijvoorbeeld vinden intelligentie vaak een positieve eigenschap, maar in mijn ogen is dat een soort discriminatie, want intelligentie is deels aangeboren. We mogen meer rekening houden met mensen die qua intelligentie en persoonlijkheid de minder populaire opties kregen toebedeeld.’

Mooie momenten

Van de viering van onze 39ste dies natalis tot Studium Generale tot het TEDx-evenement. Een sfeerimpressie van onze mooie tradities en speciale momenten in 2023.

Studium Generale kick-off

V.l.n.r. prof. dr. ir. **Petra de Weerd-Nederhof**, prof. dr. **Halszka Jarodzka**, prof. mr. dr. **Reijer Passchier** en rector Magnificus prof. dr. **Theo Bastiaens**.

Hoogleraar **Reijer Passchier** legde in een toegankelijk college haarfijn uit hoe het kan dat de bazen van grote technologiebedrijven zo langzamerhand meer macht hebben dan regeringsleiders.

Wat kunnen bedrijven leren van een zware tegenslag? Hoogleraar **Petra de Weerd-Nederhof** vertelde openhartig over haar eigen worstelingen en over veerkracht als sleutel tot innovatie.

Hoogleraar **Halszka Jarodzka** liet veel optimisme doorklinken in haar lezing over ChatGPT. 'Een fantastische coach die we niet meer uit het onderwijs kunnen verbannen.'

Dies natalis

Prof. dr. **Esther-Mirjam Sent** sprak over winst maken zonder dat er elders verlies wordt geleden.

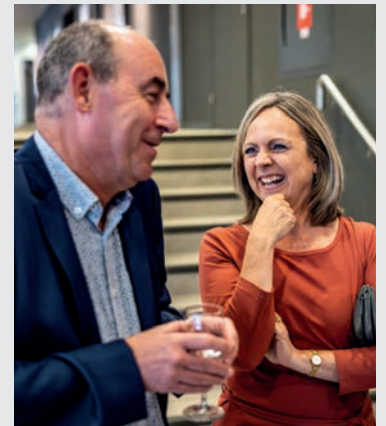
Dr. ir. **Susanne Vogel** ontving uit handen van rector magnificus prof. dr. **Theo Bastiaens** de Open Universiteit Wetenschapsprijs voor de bijdrage van haar onderzoek aan het maatschappelijke debat over biodiversiteit en conservatie.

V.l.n.r. **Theo Bovens**, CDA-fractievoorzitter Eerste Kamer en voormalig bestuurder Open Universiteit, **Lucas van Wees**, lid Raad van toezicht, **André Postema**, bestuursvoorzitter Zuyd Hogeschool, en **Roel Weaver**, burgemeester gemeente Heerlen.

Prof. dr. ir. **Alex Edmans** ontving zijn eredoctoraat van prof. dr. **Dennis Bams**. De Britse hoogleraar werd geprezen om zijn eigenzinnige bijdragen over duurzaam ondernemen.

Dr. **Nicole Ummelen**, bestuursvoorzitter van de Open Universiteit, in gesprek met bestuurssecretaris **Harry Ummels**.

Opening academiejaar Vlaanderen

Het academiejaar in Vlaanderen werd geopend met een motiverende videoboodschap van rector magnificus **Theo Bastiaens**.

Opening academisch jaar Nederland

Dr. **Nicole Ummelen** (boven) sprak haar eerste rede uit als collegevoorzitter.

Ambassadeur van het Jaar alumni **Saïda Assagraui** MSc sprak studenten toe. 'Laat je niet weerhouden door weerstand en tegenslag, maar blijf knokken.' Saïda begon op het vmbo, is blijven doorleren en haalde bij ons haar master Gezondheidspsychologie. Een sprekend voorbeeld van alles waar de Open Universiteit voor staat.

GroenLinks-PvdA Tweede Kamerlid **Lisa Westerveld** (links) hield een pleidooi voor meer en betere samenwerking tussen kennisinstellingen en de politiek. 'We kunnen dit land zoveel mooier maken als politici niet alleen beter luisteren naar deskundigen en wetenschappers, maar ook aan de slag gaan met hun adviezen.'

TEDx

Een groeiend aantal mensen geeft aan dat ze zich ongemakkelijk voelen bij het geslacht dat ze bij hun geboorte kregen en willen hun gender veranderen. Hoe accepteer je die transitie van man naar vrouw en vice versa? Daarover sprak universitair docent dr. **Mark Hommes**.

Maria Verschoor, hockeyster en studente aan de Open Universiteit, hield een vlammeende TEDx-talk over haar strijd tegen ongelijke beloning tussen mannen en vrouwen in de topsport.

Tekst: Emile Hollman
Fotografie: Sandra van Watermeulen

OPEN UNIVERSITEIT ONTWIKKELT METHODE IN STRIJD TEGEN KANSENONGELIJKHEID

V.l.n.r. Gjalt-Jorn Peters, Hessel Poelman, Ivonne Lipsch-Wijnen, Lloyd Rutledge en Dennis Martens

In sommige gebieden in Nederland ligt het geluk niet voor het oprapen. Wie er geboren wordt, heeft minder kans op een goed inkomen, een fatsoenlijke woning of een goede gezondheid. De Rijksoverheid heeft twintig van deze gebieden aangewezen voor het Nationaal Programma Leefbaarheid en Veiligheid. Een daarvan is Heerlen-Noord. Hier werken Gjalt-Jorn Peters, Ivonne Lipsch-Wijnen, Lloyd Rutledge en Hessel Poelman, onderzoekers van de Open Universiteit, en Dennis Martens van het Programmabureau Heerlen-Noord, mee aan de bestrijding van kansarmoede. Een interdisciplinair team ontwikkelt een methode om sociale initiatieven te monitoren. Met de verzamelde data kunnen overheden efficiënter beleid maken én zijn instellingen beter in staat hun interventies op elkaar af te stemmen.

Het Nationaal Programma Leefbaarheid en Veiligheid biedt overheden, bewoners, bedrijven, instellingen en maatschappelijke organisaties de mogelijkheid om langdurig aan betere kansen voor inwoners te werken. Dit programma loopt 25 jaar. Dennis Martens is coördinator en secretaris van het Nationaal Programma Heerlen-Noord. Hij werkt al ruim twintig jaar voor de gemeente Heerlen. 'In de afgelopen jaren hebben we allerlei, vaak kortlopende projecten uitgerold in de zogenaamde achterstands- of Vogelaarwijken. Vanuit verschillende overheden kregen we middelen om die projecten uit te voeren. Je ziet dat dit geld vaak volledig wordt ingezet om specifieke doelen te bereiken voor de bewoners. Denk aan gezonder eten of meer bewegen. Maar meten en vaststellen hoe effectief die projecten zijn, schiet er vaak bij in. En dat is wat de Open Universiteit via het project VERLICHT gaat doen.'

De gemeente heeft volgens Martens een lange traditie om samen met bewoners te werken aan verbetering van de leefomgeving. Van die gebaande paden kan het programma dankbaar gebruikmaken. 'Maar het moeilijkst is om de mensen te bereiken om wie het daadwerkelijk gaat. Sommige partijen hebben elkaar het afgelopen jaar pas leren kennen, terwijl ze bijvoorbeeld al heel lang met hetzelfde gezin werken. We moeten het samen vooral slimmer doen.'

Martens is ook benieuwd naar wat het monitoren van migratie op gaat leveren. En welke invloed migratie heeft in een gebied dat 55.000 inwoners telt. 'Het is hier een komen en gaan van mensen. Er zijn buurten waar binnen vijf jaar 75 procent van de mensen weer vertrokken is. Als je wilt inzetten op burgerparticipatie, dan moet je daar rekening mee houden. Het heeft geen zin om mensen te vragen samen iets op te bouwen als die binnenkort weer weg zijn. Bovendien: elk jaar komen er honderden mensen in Heerlen-Noord wonen met een bijstandsuitkering, vooral vanwege de betaalbare woningen. Deze mensen hebben vaak ook een hulpvraag. Dit vraagt om extra aandacht en uitvoeringskracht.'

Ivonne Lipsch-Wijnen

'Via zogenaamde systematische reviews brengen we de wetenschappelijke kennis daarover in kaart'

Gedragsverandering

De Open Universiteit stapte begin 2023 in het Nationaal Programma Heerlen-Noord. Universitair hoofddocent Gjalt-Jorn Peters: 'Als universiteit vinden wij maatschappelijke impact erg belangrijk. Vandaar dat we onze expertise over gedragsverandering en methodologie graag inzetten in de regio om mensen te helpen. Bovendien is er een wetenschappelijke aanleiding: een nieuwe, door ons ontwikkelde methode van monitoring.'

Gjalt-Jorn Peters

Als je wilt dat mensen minder eenzaam zijn, gezonder gaan eten of meer gaan sporten, dan moet je het gedrag zien te veranderen'

VERLICHT staat voor Visie voor een Evidence-based, Regionaal, Longitudinaal, Interdisciplinair, op Complexe systemen gebaseerd Heerlen-Noord Traject.

Peters noemt nog diverse andere redenen om deel te nemen aan het project. 'Er gaat natuurlijk veel belastinggeld naar het verbeteren van de situatie in kwetsbare wijken. Dat geld moet goed worden besteed. We willen weten welke onderdelen van de aanpak effectief zijn, zodat we ze ook uit kunnen rollen naar andere regio's.'

Peters werkt bij de vakgroep Theorie, Methoden en Statistiek. Zijn specialisatie is gedragsverandering. 'En dat is waar dat hele programma in Heerlen-Noord om draait. Als je wilt dat mensen minder eenzaam zijn, gezonder gaan eten of meer gaan sporten, dan moet je het gedrag zien te veranderen. Dat is de sociale kant van het verhaal. Echter, je wilt die veranderingen ook kunnen monitoren. Zeker als het gaat om een periode van 25 jaar. Al in de eerste gesprekken werd duidelijk dat we daarvoor technische competenties nodig hebben. Zo zijn Lloyd Rutledge en Hessel Poelman bij het project betrokken geraakt.' Rutledge en Poelman zijn respectievelijk universitair docent Kennistechnologie en onderzoeker aan de Open Universiteit. Zij beheren de server. Ook ontwikkelen zij applicaties om conclusies te kunnen trekken uit alle data die al voorhanden zijn in Heerlen-Noord én die nog opgehaald moeten worden. Voor dat laatste zorgt Ivonne Lipsch-Wijnen, onderzoeker aan de faculteit Psychologie.

Lipsch: 'Er is veel wetenschappelijke kennis over allerlei problematieken in dit soort wijken. Neem laaggeletterdheid.

Via zogenaamde systematische reviews brengen we de wetenschappelijke kennis daarover in kaart. Dan weten we dus hoe de wetenschap daarover denkt, maar daarmee weten we nog niet hoe het precies in Heerlen-Noord zit. Daarvoor interview ik professionals. De data die we zo ophalen uit de praktijk, toetsen we aan de wetenschappelijke inzichten. Met die informatie kunnen beleidsmakers veel adequater inspelen op wat er leeft in de wijken.' Rutledge vult aan: 'Door de interviews van Ivonne halen we data op over leren, werken, gezondheid, wonen en veiligheid. Vervolgens analyseert Ivonne die met een nog in ontwikkeling zijnde nieuwe manier van coderen waarmee je causale relaties in kaart kunt brengen. Maar met data verzamelen ben je er niet. Je moet die gegevens eenvoudig en snel met elkaar kunnen verbinden en vergelijken. Daarom hebben we een soort kenniskaart of onderwerpenkaart ontwikkeld met belangrijke begrippen die in de interviews aan bod komen.'

Voor het eerst in Nederland

Poelman vervolgt: 'Stel, Ivonne haalt uit een interview dat een professional een causale relatie ziet tussen armoede en laaggeletterdheid. Je kunt dat in een netwerk weergeven als twee bolletjes met een pijltje ertussen. In de grafentheorie heten de bolletjes "nodes" en het pijltje een "edge". Doe je dit voor een groot aantal uitspraken, dan ontstaat er een netwerk van nodes en edges. Dit netwerk kan weer geanalyseerd worden, bijvoorbeeld: hoe vaak wordt een bepaalde uitspraak gedaan of spreken mensen elkaar tegen? Als je erop klikt zou een kaartje van Heerlen-Noord of van Nederland tevoorschijn kunnen komen, waarop je de mate

van laaggeletterdheid kunt zien en of er een relatie is met bijvoorbeeld armoede. Je zou er ook interviews over verschillende interventies kunnen weergeven om de interacties te visualiseren of een lijst met interventies toe te voegen die in deze gebieden worden gedaan om de problematiek te bestrijden. Het op deze manier koppelen van netwerken doet recht aan de complexiteit van de problematiek.'

Peters vertelt dat het hele systeem in Nederland nog niet eerder op deze manier in kaart is gebracht. 'Voor een goed overzicht van alle problematiek en de samenhang daartussen kun je je niet beperken tot laaggeletterdheid of werkloosheid. Maar het hele systeem in beeld krijgen is lastig, omdat er zoveel verschillende instanties met hun eigen specifieke expertise bij zijn betrokken. Een organisatie die zich bezighoudt met schuldsanering gaat niet ook nog eens kijken naar effecten op obesitas. Dat doet VERLICHT dus wél. Dat is ambitieus, maar we krijgen heel lang de tijd.'

Niet alleen de mensen in Heerlen-Noord zullen baat hebben bij dit onderzoek. In andere regio's in Nederland kan VERLICHT ook worden ingezet.

Wat gebeurt er lokaal al?

Het nieuwe monitoringsysteem geeft een goed overzicht van alle interventies, aldus Peters. 'Op basis daarvan zou je kunnen besluiten dat er in de ene wijk een andere aanpak nodig is dan in de andere. Nu weten we dat niet, want die interventies werden tot nu toe niet altijd even goed geëvalueerd of in kaart gebracht. We zijn dus begonnen met de vraag: wat gebeurt er lokaal al? Zo kun je een interventie inzetten om obesitas tegen te gaan, terwijl in dezelfde wijk een programma loopt om mensen te laten stoppen met roken. Stoppen met roken kan leiden tot gewichtstoename. Dan is het wel heel handig om dat van elkaar te weten. We gaan dus zoveel mogelijk objectieve data in kaart brengen. Die kun je dan koppelen aan de maatschappelijke dynamiek in die wijken.'

Dennis Martens geeft een ander voorbeeld van de praktijkwaarde die de methode van de Open Universiteit heeft. 'Het is bijvoorbeeld goed om te meten wanneer laaggeletterdheid ontstaat. Stel dat dit gebeurt als peuters richting de kleuterschool gaan. Als we weten welk taalniveau ze op dat moment hebben, kunnen we ook volgen of het vervolgens beter gaat door interventies. Nu weten we dat niet. Je zou denken: er zal toch weleens iemand op het idee zijn gekomen om dat uniform en eenduidig te meten? Maar nee. Dat gaan wij dus doen in VERLICHT.'

Dr. **Gjalt-Jorn Peters** is universitair hoofddocent bij de vakgroep Theorie, Methoden en Statistiek van de faculteit Psychologie van de Open Universiteit. Hij studeerde psychologie aan de Universiteit Maastricht en promoveerde daar op onderzoek naar xtc-gebruik en gerelateerde schadebeperkende strategieën. Hij is gespecialiseerd in de ontwikkeling van effectieve gedragsveranderingsinterventies.

Drs. **Ivonne Lipsch-Wijnen** studeerde kunst- en cultuureschiedenis en onderwijswetenschappen. Ze is onderzoeker bij de vakgroep Theorie, Methoden en Statistiek van de faculteit Psychologie aan de Open Universiteit en promoveert op onderzoeksprojecten die zich richten op kwetsbare burgers. Daarnaast is Lipsch lid van de Commissie Kunst & Erfgoed, de Bibliotheekcommissie en van de Kerngroep vrOUw van de Open Universiteit.

Dr. **Lloyd Rutledge** is sinds 2008 universitair docent bij de vakgroep Informatiekunde van de faculteit Bètawetenschappen aan de Open Universiteit. Hij heeft zijn promotieonderzoek in de Verenigde Staten afgerond, waarbij hij zich richtte op multimedia en document engineering. Bij de Open Universiteit geeft hij les en doet hij onderzoek naar bedrijfskundige informatiesystemen.

Drs. **Hessel Poelman** studeerde Medical Pharmaceutical Sciences aan de Rijksuniversiteit Groningen. Hij werkt sinds 2023 bij de Open Universiteit. Daarvoor werkte hij aan zijn promotie in de structuur-bio-informatica aan de Universiteit Maastricht en het Amsterdam Medisch Centrum.

Drs. **Dennis Martens** studeerde sociale geografie en werkt sinds april 2022 voor het Nationaal Programma Heerlen Noord (NPHLN) als programmasecretaris. Sinds 2003 is hij in dienst van de gemeente Heerlen, onder meer als onderzoeker, strategisch beleidsmedewerker, bestuursadviseur en coördinator bij de Sociale Dienst.

Wie zijn onze nieuwe – bijzonder – hoogleraren? Welke prangende wetenschapsvraag willen zij beantwoorden? Gerrit-Jan Zwenne over zijn leerstoel

Gegevensbescherming in de Nederlandse rechtspraktijk aan de faculteit Rechtswetenschappen.

De balans vinden tussen privacy en gegevensverwerking

Tekst: Meyke Houben

Fotografie: Laurent Stevens

Waar gaat jouw leerstoel over?

‘Het gegevensbeschermings- of privacyrecht stelt regels voor de verwerking van persoonsgegevens. Vaak worden we daarbij geconfronteerd met ontwikkelingen die we nog niet goed overzien en waarvan we nog niet helemaal begrijpen wat die betekenen. Denk bijvoorbeeld aan de introductie van het internet eind vorige eeuw, aan clouddiensten, internet-zoekdiensten en sociale media, of aan algoritmes en artificial intelligence. Om daarvoor regels te kunnen maken, gebruiken we open begrippen en vage normen, die in de praktijk steeds concreet gemaakt moeten worden. Dat gebeurt vooral in de rechtspraak, maar ook in wet- en regelgeving en op andere plekken. Daarover gaat de leerstoel.’

Wat maakt dit wetenschapsgebied zo boeiend?

‘Iedereen heeft te maken met de verwerking van zijn of haar persoonsgegevens. En iedereen ondervindt daar de gevolgen van. We moeten onszelf daarom steeds weer afvragen: wat willen we precies beschermen? Waarom willen we dat doen? En wat zijn de gevolgen daarvan? Dat leidt tot een voortdurend, soms heftig en hoogoplopend maatschappelijk en academisch debat over zaken waar we dagelijks mee in aanraking komen.’

Kun je een voorbeeld geven?

‘De recente introductie en het gebruik van ChatGPT. We staan

versteld van de mogelijkheden van AI. Tegelijkertijd worden we ineens geconfronteerd met de vraag of we zomaar moeten accepteren dat onze gegevens worden gebruikt voor de training van large language models. We delen bovendien onze persoonsgegevens om op sociale media met elkaar te praten over onze hobby's, opvattingen, voetbalclubs, politieke partijen enzovoort. In hoeverre, en onder welke voorwaarden, mag een bedrijf of organisatie die gegevens gebruiken voor de ontwikkeling van slimme en wellicht nuttige chatbots?’

Welke prangende onderzoeksvraag wil jij beantwoorden?

‘Veel. Soms heel fundamentele rechtsvragen zijn nog onbeantwoord. Wat zijn persoonsgegevens en wat niet? Wat mag en wat mag niet met dergelijke gegevens? En waarom eigenlijk?’

Hoe draagt jouw leerstoel bij aan vraagstukken die nu spelen in onze maatschappij?

‘We zien dagelijks dat er veel behoefte is aan praktijkjuristen met de kennis en vaardigheden om te werken met gegevensbeschermingsregels. Een van mijn ambities is een bijdrage te leveren aan de opleiding van die praktijkjuristen. Dat doe ik met plezier in de masteropleiding Gegevensbescherming en Privacyrecht van de Open Universiteit.’

SAVE THE DATE!

20 november 2024
Nieuwe Nor Heerlen

tedxopenuniversiteitheerlen.nl

Promotieonderzoek

Een (on)voldoende voor je stage, maar waarom?

Understanding how workplace educators assess student performance

Faculteit Onderwijswetenschappen

Dr. Marlies de Vos

Onderwijswetenschapper en lerarenopleider aan de Hogeschool Utrecht

Wie ooit een stage heeft gedaan, weet hoe het voelt: de zenuwen in de eerste week, alle nieuwe informatie die op je afkomt. De beoordelingsmomenten. Voor mbo- en hbo-studenten vormt de stage een cruciaal en waardevol onderdeel van hun opleiding. Alleen is het beoordelen van hun ontwikkeling tijdens de stage een complexe puzzel, onder andere door het beperkte contact tussen opleiding en werkplek. Bij het beoordelen van de stagiaires spelen praktijkopleiders – de professionals op de werkvloer – een grote rol. Wat vinden zij belangrijk in het functioneren van een student? Hoe komen zij tot een weloverwogen oordeel? Op deze vragen richtte Marlies de Vos zich in haar promotieonderzoek.

Praktijkopleiders starten het beoordelingsproces al zodra ze de student voor het eerst ontmoeten. Ze vormen zich vrij snel een beeld, waarna ze dat beeld toetsen en verder

‘invullen’ op basis van hun ervaringen met de student. Ze observeren: hoe gaat deze persoon te werk? Wat vertellen anderen? Welke producten creëert de student? De praktijkopleiders hanteren daarbij verschillende criteria, om op basis van al die informatie tot een beoordeling te komen. Criteria die persoonlijk zijn en daarmee uiteenlopen.

Hoewel praktijkopleiders een gedeeld beeld hebben van belangrijke competenties per beroep, verschillen hun gebruikte criteria dus. Dat is de grote valkuil bij de beoordeling van stagiaires in de beroepspraktijk: praktijkopleiders kijken en beoordelen vanuit hun eigen ideeën en referentiekaders. De Vos pleit dan ook voor een gezamenlijke inspanning van praktijkopleiders, mbo- en hbo-opleidingen en studenten om een werkwijze of instrumentarium te ontwikkelen dat het beoordelingsproces tastbaarder maakt.

& PROMOTIES ORATIES

Wanneer heeft een samenwerking tussen verschillende organisaties de meeste kans van slagen? Hoe behoud je zij-instromende docenten in het mbo? Hoe maak je leren effectief? En wat vinden praktijkopleiders belangrijk aan het functioneren van een student en hoe komen zij tot een beoordeling? In deze uitgave een selectie uit de promoties en oraties die in 2023 plaatsvonden bij de Open Universiteit.

Dieudonnee Cobben

Mark Visser

Navin Sewberath Misser

Priscilla van Haastrecht

Promoties

Benjamin Krumnow

Faculteit Bètawetenschappen

Web Scrapology: overcoming limits of automating web measurements

Dieudonnee Cobben

Faculteit Managementwetenschappen

Innovation ecosystems: ecosystem governance and the missing link to ecosystem health

Michel Jehee

Faculteit Onderwijswetenschappen

Docenten boeien en binden: startende zij-instromers in het mbo

Sharon Favaro

Faculteit Onderwijswetenschappen

Information flow: examining integration of library resources and new tools and technology to support the doctoral education students' research workflows

Priscilla van Haastrecht

Faculteit Rechtswetenschappen

Knelpunten in het levensverzekeringsrecht

Mark Visser

Faculteit Rechtswetenschappen

De deskundige in het recht: een interne rechtsvergelijking van de normering van deskundigeninbreng in het straf-, privaatrecht en bestuursrecht

Marlies de Vos

Faculteit Onderwijswetenschappen

Understanding how workplace educators assess student performance

Khwaja Naveed

Faculteit Managementwetenschappen

Board gender diversity and sustainability performance of firms in the Chinese context: a national level, sub-national level, and industry level analysis

Esmee Volders

Faculteit Psychologie

Physical activity and cognitive functioning in older adults with chronic diseases: effects of the Active Plus intervention on physical activity, cognitive functioning, and loneliness

Pien Walraven

Faculteit Bètawetenschappen

Aligning through complexity: a co-evolutionary information systems alignment approach to address complex environments in the pursuit of business-IT alignment

Navin Sewberath Misser

Faculteit Bètawetenschappen

Introducing technological innovations in operating rooms in hospitals

Sarah De Mul

Wilma Dreissen

Hendrik Drachsler

Gino Camp

Fotografie: Vivian Rempelberg, Bas Oberndorff

Oraties

Joop de Kraker

Faculteit Bètawetenschappen

Wider, faster! Can we scale up and speed up learning for sustainability with technology?

Joris van Ruysseveldt

Faculteit Psychologie

Floreren in dynamische werkcontexten: van effectieve naar optimale adaptatie

Wilma Dreissen

Faculteit Rechtswetenschappen

De leemte in onze bewijsregeling

Hendrik Drachsler

Faculteit Onderwijswetenschappen

Towards highly-informative learning analytics

Gino Camp

Faculteit Onderwijswetenschappen

Effectief leren in de praktijk

Sarah De Mul

Faculteit Cultuurwetenschappen

Burn-outcultuur, diversiteit en inclusie

Petra de Weerd-Nederhof

Faculteit Bètawetenschappen

Veerkracht en innovatie van technologie-gedreven ecosystemen

De universiteit die focust op onderzoek met impact

Wij zijn de Open Universiteit. Open voor iedereen. Wij maken wetenschappelijke kennis voor iedereen bereikbaar.

Wij onderzoeken en innoveren om direct bij te dragen aan oplossingen voor maatschappelijke vraagstukken. Dat doen we vanuit de volgende wetenschapsgebieden:

Gezondheid / Informatica / Informatiekunde / Cultuur /
Psychologie / Management / Duurzaamheid en milieu /
Rechten / Onderwijs

Open Universiteit

